
АНГЛІЙСЬКА МОВА ПРАВА: ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Варешкіна Н. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-554-9-18>

ВСТУП

Загальновідомим є факт, що без мови було б дуже важко, точніше – неможливо, говорити та писати про право. Але навіть за відсутності права актуальність мови все одно вельми важлива в будь-якому суспільстві людей. Можна з упевненістю стверджувати, що люди мали мову задовго до того, як у них з'явився закон і право. Ноам Хомський стверджує, що мова є природною, тобто вродженою властивістю людини. Він доводить, що кожна нормальна людська дитина народжується з певним «пристроєм» для засвоєння мови. Цей апарат дає можливість дитині засвоїти мову свого оточення, тобто мову, якою розмовляють у громаді, де проживає дитина¹. Вихід з ладу цього апарату спостерігається у дітей з порушенням мови. Перш ніж засвоїти мову права, люди засвоюють правила і норми, які визначають, як слід використовувати мову, і закони, що регулюють соціальну поведінку. Всім відомо, що передача інформації у фаховій юридичній сфері відрізняється від характеру мовленнєвого спілкування в повсякденних ситуаціях.

Іншими словами, наявність законів, здатних керувати нашим соціальним та економічним життям, вимагає мови, яка має бути точною, послідовною та зрозумілою, оскільки неправильне розуміння юридичного тексту може призвести до серйозних наслідків. Таким чином, для написання і тлумачення законів, судових постанов, багатьох інших юридичних документів виникла мова права що має певні мовні особливості на лексичному, синтаксичному і прагматичному рівнях.

У сучасній юрислінгвістиці прописною істиною є твердження, що закон не існує без мови. Ми не зможемо зрозуміти закони або правові норми, якщо вони не будуть сформульовані або описані мовою. Юридичні поняття та юридичні документи також доступні для сприйняття лише за допомогою мови. Крім того, мова широко

¹ Chomsky, N. Aspect of the Theory of Syntax. Massachusets Institute of Technology Press. Cambridge, Massachusets. 1965. P. 26–27.

використовується при здійсненні підприємницької діяльності та справ, що стосуються права та закону, так само як і інших видів праці. Потрібно вміти донести закон до широкої громадськості, перш ніж можна буде сказати, що він є ефективним законом².

Неодноразово зазначалося, що використання мови є необхідним для будь-якої правової системи у двох спеціальних аспектах. Перша полягає в тому, що законодавці використовують характерну мову для створення законів, а друга полягає в тому, що закон повинен забезпечувати безсумнівне вирішення спорів, які виникають внаслідок використання мови³.

1. Мова права. Витоки англійської мови права

Перед тим, як писати про сучасну мову права було б доречно набути остаточного розуміння того, що таке мова, право та мова права, або юридична мова. Тому що стаття присвячена англійській мові права, ми обирали тлумачення з англomовних ресурсів. Мову можна визначити як 1. будь-який організований засіб передачі або сприйняття ідей, особливо за допомогою людської мови, письмових знаків або мови жестів. 2. буква або граматичне значення документа або інструменту, на відміну від його духу⁴.

Її також можна визначити як систему звичайних усних, фізичних або письмових символів, за допомогою яких люди, як члени соціальної групи та учасники її культури, виражають себе, передають ідеї та діляться своїми емоціями⁵.

Юридичний словник Блека (Black's Law Dictionary) довів свою цінність протягом багатьох років для всіх (заклопотаного практика, судді та студента юридичного факультету, якому потрібен швидкий та зручний доступ до значень юридичних термінів та фраз, що зустрічаються в статутах чи судових рішеннях), хто прагне знайти особливі юридичні значення стандартних англійських слів, які часто не можна знайти у звичайних словниках англійської мови. На даний час він був перевиданий із змінами та додатками вже багато разів. Тому звернемося до визначення права, що надано на його сторінках.

² Tiersma, P. The Nature of Legal Language, <http://grammar.ucsd.edu/courses/lign105/student-court-cases/Tiersma.pdf>

³ Endicott, T. Law and Language. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/law-language>

⁴ Black's Law Dictionary, 8th edition (Standard Edition). P. 2568. COPY LINK: <https://pdf.bookcenterapp.com/yumpu/0314151990>

⁵ Encyclopedia Britannica www.britannica.com, "Language", available at <https://www.britannica.com/topic/language>

Право 1. Режим, який упорядковує людську діяльність і відносини шляхом систематичного застосування сили політично організованого суспільства або за допомогою соціального тиску, підкріпленого силою, в такому суспільстві; правова система (поважати і підкорятися закону). 2. Сукупність законодавчих актів, судових прецедентів і прийнятих правових принципів; сукупність владних підстав судових і адміністративних дій; звід правил, стандартів і принципів, які застосовують суди певної юрисдикції при вирішенні спорів, що виникли перед ними (право країни). 3. Звід правил або принципів, що стосуються певної галузі правової системи (авторське право). 4. Судовий та адміністративний процес; судові позови та судові розгляди (коли переговори про врегулювання не вдалися, вони передавали свій спір до закону). 5. Статут (Конгрес прийняв закон). 6. Загальне право (право, але не право справедливості). 7. Професія юриста (всю свою кар'єру вона працювала в юриспруденції)⁶.

Тобто, з одного боку, право можна визначити як режим, який упорядковує людську діяльність і відносини за допомогою систематичного застосування сили політично організованого суспільства або за допомогою соціального тиску, підкріпленого силою, в такому суспільстві. З іншого боку, його також можна визначити як сукупність законодавчих актів, судових прецедентів і прийнятих правових принципів; сукупність надійних підстав для судових і адміністративних дій, особливо сукупність правил, стандартів і принципів, які застосовують суди певної юрисдикції при вирішенні спорів, що розглядаються ними.

Саме друге визначення є тим, що нас цікавить у цій статті, тобто мова цих законодавчих актів, судових прецедентів тощо, але воно не обмежується цим, воно також включає: договори стандартної форми, юридичні форми або бланки, юридичні записки, заяви та юридичні документи взагалі. Наступне питання, на яке треба відповісти: що таке юридична мова або мова права.

Юридична мова або мова права

Юридичний словник Блека дає наступне визначення: Юридична мова – це професійний жаргон що характерним чином використовується юристами, особливо в юридичних документах⁷.

У всіх правових системах розвинені деякі мовні особливості, які або незначно, або значно відрізняються від звичайної, повсякденної мови. Юридична професія багатогранна й охоплює такі важливі сфери як законодавство, державне управління, юстиція, нотаріат, правові науки, правова освіта та ін., а мова права – це складна,

⁶ Black's Law Dictionary, 8th edition (Standard Edition). P. 2580. COPY LINK : <https://pdf.bookcenterapp.com/yumpu/0314151990>

⁷ Там само.

багатофункціональна, багаторівнева підсистема мови, зі своїми різновидами, з багатим арсеналом специфічних мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматичних, та стилістичних)⁸.

Мова права, яку також називають юридичною, – це використання мови в правовому контексті. Її можна визначити як спеціалізовану мову юридичної професії⁹. Вона також може бути визначена як формальна, офіційна, спеціальна і, навіть, технічна або мова юридичних документів.

Розглянемо, яким чином різні дослідники визначають мову права. Анна Тросборг використовує терміни юридична мова і мова права наступним чином. Для неї юридична мова є надрядним, вищим терміном, який використовується для позначення юридичного дискурсу в цілому, який включає п'ять піделементів. Мова права є однією з них, поряд з мовою зали суду, мовою в підручниках, промовою адвокатів і мовою людей, які думають про право¹⁰.

Інша дослідниця, Дебора Цао надає класифікацію юридичній мові спираючись на характер її використання. Вона пов'язує класифікацію з перекладом юридичної мови. Пані Дебора вважає що у юридичного тексту завжди є певна мета – інформативна, нормативна, або судова. Тому спочатку під час перекладу необхідно встановити характер і походження юридичного тексту, з яким ми стикаємось для опрацювання. Дослідниця також стверджує, що будь-який текст, який використовується або створюється в юридичних цілях у правовій практиці, називається юридичним текстом¹¹.

Дебора Цао виділяє чотири різновиди юридичних письмових текстів:

а). Законодавчі тексти спрямовані колективному одержувачу, тобто широкій громадськості, наприклад, міжнародні договори, внутрішні статuti/закони або правила дорожнього руху.

б). Судові тексти складаються в суді суддями або судовими службовцями для вирішення спору між сторонами. Судовий вердикт, тобто текст рішення є завершальною частиною судового розгляду справи, яка визначає права або обов'язки (або і ті, і інші) учасників судового процесу.

⁸ Варешкіна Н., Ковбасюк С. Подолання труднощів в опануванні юридичної англійської мови. Наук. зб. «Актуальні питання гуманітарних наук»: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2024. Вип. № 71. Т. 1. С. 282.

⁹ Merriam-Webster, “Legalese”, available at <https://www.merriam-webster.com/dictionary/legalese>.

¹⁰ Trosborg, A. Text Typology and Translation. John Benjamins Publishing, 1997. P. 20.

¹¹ Cao, D. Translating Law. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters, 2007. P. 9.

в). Наукові юридичні тексти «створюються академічними юристами або вченими-правознавцями в наукових працях і коментарях, правовий статус яких залежить від правових систем у різних юрисдикціях».

г). Приватні, особисті юридичні тексти документів зазвичай складаються адвокатами за дорученням своїх клієнтів. До них можна віднести заповіти, контракти, договори оренди, таке інше. Приватні юридичні документи можуть також містити посилання на певні тексти, що написані неюристами. Деякі з цих текстів є «приватними угодами, показаннями свідків та іншими документами, які використовуються в судових процесах та інших правових ситуаціях»¹².

У вітчизняній літературі також досліджується феномен мови права або юридичної мови. Якщо певний юридичний текст критикують за незрозумілість для загальної громадськості, проблема, скоріш за все, полягає в мові, стверджує В. В. Лазарєв. Сполучення «мова права» або «юридична мова» зазвичай підкреслює предмет, сферу, галузь, у якій використовується мова, маючи на увазі закон. Тому можна помилково стверджувати, що юридична мова або мова права є недеферційованою, має однаковий склад та властивості, та у всіх сферах вжитку буде єдиним явищем. Насправді під висловом «юридична мова» мається на увазі безліч різноманітних жанрів, категорій усних та письмових текстів, створених для користування різними професійними групами юристів, які працюють за різними напрямками у правовій галузі. Юридична мова охоплює сукупність результату процесів законотворчості, тобто законодавства, прийнятого на різних рівнях, судових рішень від місцевих до Верховного суду, юридичних звітів, протоколів і записів, різноманітних контрактів та договірних актів, багатьох видів довіреностей, заповітів, множинних наукових та педагогічних праць (наприклад, фахових статей, журналів, посібників, підручників) тощо¹³.

Тобто, те, що ми називаємо юридичною мовою, становить собою особливий складний тип дискурсу, що вбудований у вельми різноманітному праві, юридичних звітах та приписних юридичних текстах, що мають наказовий характер. Вона також включає різноманітні документи – від міжнародних угод до постанов муніципалітету, страхових полісів, договорів продажу або заповітів. Певні жанри що утворюють юридичну мову є більш формальними, офіційними ніж інші¹⁴.

¹² Cao, D. *Translating Law*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters, 2007. P. 79.

¹³ Лазарєв В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. Нове українське право. 2021. Вип. 3. С.195. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.28>

¹⁴ Williams, C. *Legal English and plain language: An introduction*. ESP across Cultures, 2004. 1(1). P. 111–112.

Девід Мелінкофф визначає спеціалізовану лексику мови права як жаргон¹⁵, тобто специфічну мову певного прошарку населення. В нашому випадку мова йдеться про представників юридичної професії.

За словами інших дослідників мови права, юридична мова – це окрема спеціальна мова, яка містить певну кількість слів, які не використовуються в звичайній повсякденній англійській мові. McGinnis J., Rappaport M. *The Constitution and the Language of the Law*. *William & Mary Law Review*. 2018. Vol. 59. P. 1331.

Безперечно, розуміння юридичної мови (мови права) є першим кроком до аналізу юридичного документа як першоджерела. Саме тому вивчення мови права в чомусь схоже на вивчення нової мови. Спочатку багато висловів і фраз можуть сприйматися чужими, більш того – їх важко запам'ятати. Тим не менше, важливо розуміти їх значення та використання, щоб виконувати основні юридичні функції. Більша складність полягає в дослідженні нових способів використання знайомих слів і фраз¹⁶.

Щодо юридичної англійської мови, в законодавстві і договорах вона підпорядковується своїм власним правилам тлумачення, таким як буквальне правило, *the mischief rule* – правило уникнення зла, що вперше було застосовано у справі *Heydon's Case* (1584); золоте правило, що застосовується у випадку, коли результати «звичайного тлумачення» є абсурдними й очевидний той факт, що парламент не мав такого на увазі; правило *ejusdem generis*, коли слова, що входять до узагальнюючої формули після перерахування повинні тлумачитися як такі що відносяться до того ж роду предмета; і такі інші, які не застосовуються у звичайній повсякденній мові¹⁷.

Таким чином, мова права не є незалежною від звичайної англійської мови, але, як і інші спеціальні підмови, такі як медична мова або мова політології, вона є частиною мови, але нібито знаходиться за її межами, що робить її особливою.

Отже, незалежно від того чи є слова для юристів знайомими або незнайомими, їм доводиться точно та чітко використовувати юридичну термінологію. Інакше вони залишають свої вислови та твердження сприйнятливими до невірної тлумачення.

У обставинах сьогодення ми стикаємося з тим, що критики доволі швидко звертають увагу на будь-які неточності, недбалості в мові

¹⁵ Mellinkoff, D. *The Language of the Law*. Boston, Toronto: Little, Brown and Company, 1963. P. 17.

¹⁶ Лазарев В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. Нове українське право. 2021. Вип. 3. С. 194–197. С. 195. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.28>

¹⁷ Folarin Ph., Sobola E. *Language of law: Imperative for linguistic simplicity*. *Journal of Research Findings / Revue des Résultats de Recherche*. 2019. Vol.2, №2. P. 271.

права, незалежно від того, використовується вона в усній або письмовій формі. Навіть незначні неточності можуть згубно позначитися на перебігу та результаті розгляду заяви чи справи в суді. Наприклад, якщо йдеться про контракт, в решті решт важливий пункт або положення договору можуть визнати недійсним¹⁸.

Юридична мова є частиною освіти майбутнього юриста, і він вчиться говорити, писати та тлумачити цю мову права. Навчання, тобто освіта може відбуватися безпосередньо в лекційній аудиторії, де його вчать думати, писати, говорити та відповідати на запитання як це зробив би адвокат, суддя, юрист, юрисконсульт. Таке навчання також може відбуватися опосередковано шляхом вивчення юридичних справ, книг, супровідних роздаткових матеріалів до лекцій або статей, які рясніють сталими виразами юридичної мови. Будь-який студент юридичного факультету, який має інтуїцію, засвоює моделі, зразки та вирази в такому матеріалі, і в майбутньому це вплине на те, як цей студент висловлює думки щодо права та закону.

Доволі часто говорять про дві концепції щодо мови права. Загальна концепція юридичної мови полягає в тому, що мова права та її норми інтерпретації, тобто тлумачення, пройшли розвиток протягом багатьох десятиліть, навіть століть, щоб почати відображати потреби людей, які очікують від неї більшої точності та ефективності у повсякденному використанні. Звужена концепція обмежує юридичну мову лише семантикою (значенням слів) або синтаксисом (граматичними правилами) і виключає правила тлумачення з юридичної англійської мови¹⁹.

Хоча обидві концепції мають свої переваги і недоліки, на наш погляд краще дотримуватися думки, що правила тлумачення юридичної мови можна розглядати як її частину. Це пов'язано з тим, що здобувач освіти, слухач або читач повинен вміти розуміти або тлумачити юридичний документ, а без цього розуміння або тлумачення просто немає сенсу його використовувати.

У кожній правовій системі світу з'являються та з гідом розвиваються певні мовні особливості, які відрізняють її від звичайної повсякденної мови спілкування. Звичайно, іноді такі риси мовленнєвої діяльності можуть мати лише незначні відмінності; але це стосується відносно молодих правових систем. З іншого боку, юристи, зокрема адвокати та судді, інші служителі Феміди в країнах сталої демократії, змогли розвинути юридичну мову, яка абсолютно відрізняється від звичайної мови. Багато країн сучасності, в яких демократія

¹⁸ Лазарєв В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. Нове українське право. Вип. 3. 2021. С.196. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.28>

¹⁹ McGinnis J., Rappaport M. The Constitution and the Language of the Law. William & Mary Law Review. 2018. Vol. 59. P. 1334.

знаходиться у режимі несталого розвитку, намагаються обрати свій варіант, тобто знаходяться в стані пошуку. Але зазвичай, всі представники юридичних професій використовують мову, яка містить певну кількість спеціальної юридичної термінології та низку характерних стилістичних, граматичних та інших (в багатьох випадках архаїчних) особливостей. Тому більшою мірою усна мова права, так само як і письмові тексти, створені за стандартами певної правової системи, можуть викликати труднощі у розумінні неюристами, пересічними громадянами.

Отже ми ретельно, наскільки дозволяє формат роботи, розглянемо походження однієї з основних юридичних мов світу, а саме англійської. «Як нам думати про минуле і про його вплив на сьогодення? Ми можемо або прийняти минуле і його вчення, або критично мислити про нього. Історія однак говорить нам, що всі ми є частиною традиції, або традицій»²⁰.

Всім відомо, що будь-яка мова світу відображає історію народу, який нею розмовляє. Англійська мова права не є виключенням. Вона, наприклад, перебувала під впливом римлян, англосаксів, данців і норманів, які в різні часи завойовували, та з рештою оселялися на території сучасної Британії. Проте різним правовим системам притаманна своя власна історія, яка в багатьох випадках відображає історію країн та націй, але не завжди. Наприклад, європейська континентальна юридична мова завжди перебувала під сильним впливом римського права. І це стосується навіть тих країн, які ніколи не були підпорядковані Риму, не перебували після завойювання під керівництвом римлян. Для протиставлення: територія сучасної Англії, назву якої «Британія» ще в давні часи дали римляни, була протягом принаймні трьох століть колонією Риму, але римське право, на відміну від латинської мови, мало там незначний вплив.

Важливо зазначити, що жодна мова не виникає сама по собі, але тільки з культури, практики та історичних вимірів. Будь-яка мова буде відображати історію та менталітет народу, який нею розмовляє.

Наприклад, мова англійського права, про яку саме ми тут говоримо, зазнала впливу англосаксів, датчан і норманів, які в різні часи оселилися в Англії.

Більшою мірою завдяки колоніалізму, цивільне право розповсюдилось не тільки на більшій території Європи, але також у майже у всіх колишніх європейських колоніях у Африці, Азії та обидвох Америках. Йдучи протопорем шляхом, загальне, або звичаєве право розповсюдилось майже по всьому світу, з Англії до Північної Америки

²⁰ Patrick, G. Legal Traditions of the world. Fourth Edition. Oxford University Press. 2010. P. 2.

та африканських країн, таких як Нігерія, та нарешті до Індії, Пакістану та Малайзії, які теж колись були британськими колоніями. Ці країни прийняли не тільки концепцію загального права Англії, а й мову, що використовувалася при застосуванні цих понять та концептів.²¹

Таким чином, було б розумно розглянути, як юридична мова виникла зі звичайної повсякденної мови і досягла своєї самотності.

У 55-54 роках до н.е. Юлій Цезар провів спочатку невдалі, та наступного року більш успішні військові дії по захопленню нових територій. Але тільки у 43 році імператор Клавдій остаточно завоював землю, яку римляни називали Британією, нині відому як Англія. Римське право, яке призвело до виникнення цивільного права, швидше за все, застосовувалося там, але незабаром зникло після того, як римляни пішли, щоб захистити свою імперію, що розпадалася під тиском варварів. Вони, однак, «залишили мовний вплив латинської мови на місцевий народ, хоча вона і не була саме юридичною»²². Відхід римлян залишив прогалину у військових силах Британії, яку швидко використали англійці, сакси, юти, фризи й інші завойовники з континенту. Через деякий час вони перестали просто грабувати країну та оселилися на її теренах. Назву Англія країна отримала саме через плем'я англів що прийшло з континенту. Споріднені з ними мови породили так звану нині англосаксонську або давньоанглійську. Англосакси, які захопили країну, що зараз зветься Англією були неписьменними і у спірних питаннях діяли, переважно, за звичаєвим правом. Присяга часто використовувалася для вирішення справ, і обвинувачений, який не спромогався дослівно прочитати свою присягу без зупинок та заїкання, програвав справу²³.

Такі правові дії, як заповіт і передача землі, також залежали від дослівного викладення присяги. Вони містили певні поетичні засоби, призначені щоб допомогти запам'ятовувати, такі як алітеративні слова та вирази, наприклад, мати і тримати (to have and to hold): to have and hold said lands and interests therein. Такі фрази досі використовуються в багатьох юридичних угодах і в народі називається застереженням *habendum clause in a deed*. Клятви і сьогодні використовуються при дачі свідчень у суді та твердженнях під присягою²⁴.

²¹ Tiersma, P. The Origins of Legal Language (2010) Loyola Law School Legal Studies Paper No. 2010-45, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=%201695226 P. 2-3.

²² Mellinkoff, D. The Language of the Law. Boston, Toronto: Little, Brown and Company, 1963. P. 36-39.

²³ Tiersma, P. The Origins of Legal Language (2010) Loyola Law School Legal Studies Paper No. 2010-45, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=%201695226 P. 12.

²⁴ Там само. P. 13.

Наприкінці VI – початку VII століть нашої ери християнські місіонери прибули до Англії, які привезли з собою писемність і, фактично, відновили використання латинської мови. Незабаром після цього англійські закони стали з'являтися в письмовій формі; багато з них були латинською мовою, а інші – давньоанглійською. Вікінги, в основному з території сучасної Данії, потім вторглися на Британські острови і оселилися в області північно-східної Англії, яка називалася Dane Law, тобто данське право (тому що вона регулювалася данським законодавством). Скандинави, що оселилися на тих теренах, в решті решт об'єдналися з англосаксонським населенням, часто шляхом одруження, але їхня мова залишила відбиток та деякі виразні елементи в англійській мові, наприклад, gift/подарунок, loom/ткацький верстат, sale/продаж, trust/довіра і навіть слово law, що спочатку означало that which is laid down/те, що укладено/встановлено. Найбільш значне для англо-саксів вторгнення відбулося пізніше, у 1066 році, коли герцог Нормандії Вільгельм, який претендував на англійський престол, вторгся в Англію і переміг її захисників. Після вбивства англійського короля Гарольда Годвінсона, у битві при Гастінгзі, Вільгельм отримав прізвище Завойовник, а самі події пізніше стали відомими як Нормандське Завоювання²⁵.

Протягом перших років правління норманів латина швидко замінила англо-саксонську або давньоанглійську мову у сфері правління. Сам Вільгельм та його поплічники та послідовники розмовляли французькою мовою певного діалекту, а саме норманською. Незабаром після завоювання англосаксонський правлячий клас був більшою мірою винищений та замінений новим правлячим класом, який розмовляв норманською французькою мовою. Англійська мова майже перестала бути писемною мовою, а залишилася мовою простого народу. Завойовники володіли лише певною мірою давньоанглійською через необхідність спілкування, бо певна частина новоприбульців одружувалася із місцевими англійками. Під час правління синів та подальших нащадків Вільгельма Завойовника, починаючи з Генріха I, були створені такі централізовані інституції влади як суди та заснована юридична професія. Правова реформа продовжувалась за часів правління Генріхів II та III, та Едварда I, якого називали англійським Юстиніаном, що призвело до розвитку та зростання класу правників. Оскільки правлячий вищий клас розмовляв французькою мовою, то й судові засідання велися французькою мовою.

Через зміни у політичній і соціальній ситуації в Англії кінця XIII – початку XIV століть змінювалися і взірці, і моделі грамотності. Саме після сходження на престол у 1272 році Едварда I з'явилися перші

²⁵ Там само. Р. 13.

юридичні документи французькою мовою. Близько 1300 року мова актів парламенту перейшла з латини на французьку, але латина залишалася мовою ведення (письмових) справ правлячого класу. Церковним служителям, які добре знали латину, заборонили виконувати обов'язки мирових суддів. Читання книжок латиною перестало відігравати провідну у навчанні майбутніх юристів. Почали активно практикувати слухання та запам'ятовування судових процесів французькою мовою в судах в якості учнівства та оволодіння професією²⁶.

Можна простежити, що значні зміни в юридичній професії відбувались в той час, коли Англія прощавалась з феодальною системою. Середній клас набував сили завдяки торгівлі з франкомовними Фландрією, Гасконю, Пікардією та іншими.

Мова письмових статутів залишалася французькою щонайменше до XV століття, коли вона поступово стала замінюватися англійською. Деякі автори стверджують, що процес тривав аж до XVIII століття²⁷.

Причиною впливу французької мови, серед іншого, можна вважати відкриття школи права в Орлеані, яка стала популярнішою на континенті за італійські центри після стандартизації судових записів французькою. Проте, хоча французька була офіційною мовою судових засідань, людям було дозволено приносити присягу англійською, тобто мовою їх повсякденного спілкування, яку вони розуміли. Про це, зокрема, йдеться в Оксфордському статуті, який був чинним у 1300 році. Після погіршення відносин із Францією король Едвард I, а пізніше й Едвард III не бажали занепаду та зникнення англійської мови, рідної мови країни, через зазіхання французів.

Можливе знищення англійської мови було причиною занепокоєння короля та навіть однією з причин Столітньої війни. Коли у 1337 році Едвард III зібрав баронів, графів та інших лицарів для обговорення початку війни з Францією, один з присутніх, Роберт Артуа звернувся до всіх присутніх англійською²⁸. Поступово офіційною діловою мовою починала ставати англійська.

Англійські королівські привілеї, надані Лондону, були проголошені у Гілдголлі 9 березня 1327 року англійською мовою. Через пів століття вчителям наказували навчати учнів французькою й англійською, не тільки латиною. Можна стверджувати, що французька та латина були

²⁶ Kibbee, D. *For to Speke Frenche Trewely: The French Language in England, 1000–1600: Its Status, Description and Instruction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 1991. P. 28.

²⁷ Там само, P. 33.

²⁸ Emerson, R. *The Major Prose*. Edited by Ronald A. Bosco and Joel Myerson. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. London, England. 2015. 578 p. (Lecture England P. 292-312) P. 299.

іноземними мовами для учнів в той час²⁹. Однак французька великою мірою залишалася мовою церкви та знатних осіб. Прості люди вважали її мовою омани, бо не розуміли також і юридичної французької мови (Law French). Проте ділова французька була доволі поширеною на півдні країни, поступово набуваючи англійських рис. Суміш французької з англійською ставала все більш вживаною з середини XIV століття, поступово заміщувалась англійською мовою. Більшість людей на зламі століть користувалися англійською, це стосується і представників юридичної професії, які тільки у веденні судових справ та складанні документів послуговувалися французькою. Але навіть у звітах судових слухань з'являються записи англійською.

Тексти й манускрипти в Оксфорді XIV–XV століть написані двома (англійською та французькою) або навіть трьома (англійською, французькою та латиною) мовами. В той час починають з'являтися словники з перекладом або тлумаченням слів. Потрібно звернути увагу на те, що інколи вони були згруповані за різною тематикою, але всюди присутній хоча б один елемент з юридичним значенням. Наприклад, лат. *oeps* означає англ. *profit, use* (прибуток, використання) і зустрічається у французькому праві *al oeps* – англ. *to the use of* на користь, використання³⁰. *Huys* означає англійською *door and meeting* (двері та зустріч). В юридичній термінології це пов'язано зі шлюбною церемонією: *al huis del mouster* (вже додому бути прийнятою) Там само Р. 124

Як вже зазначалося, у той час, коли виникла централізована англійська судова система, закони видавалися переважно французькою мовою. Тому багато сучасних юридичних термінів мають французьке походження, наприклад, позов *action*, апеляція *appeal*, адвокатура *bar*, позивач *plaintiff*, скаржник *complainant*, адвокат *counsel*, суд *court*, кримінальний злочин *felony*, стан *condition*, прецедент *precedent*, майно *estate*, наклеп *slander*, делікт *tort*, листи *letters*, патент *patent*, проступок *misdemeanour*, генеральний прокурор *attorney general* тощо. Деякі з цих слів вже навіть не існують у французькій юридичній мові, а якщо й існують, то мають інші значення. Це робить їх особливими, унікальними для англійської юридичної мови. До XVII століття французька мова остаточно перестала бути розмовною повсякденною мовою в Англії, але більшість записів, що велися в суді все ще були французькою мовою, а правові принципи, що містяться в них, називалися прецедентами, французьким словом *precedent*. Представ-

²⁹ Berndt, R. *History of the English Language*. 3d edition. Leipzig: VEB Verlag Encyklopädie, 1989. P. 141.

³⁰ Baker, J. H. *An Introduction to English Legal History*. 3d ed. London: Butterworths, 1990. P. 151.

ники юридичної професії продовжували використовувати французьку мову, і це обурювало громадськість та набуло багато критиків, які вважали, що адвокати намагаються ускладнити доступ до законів та забезпечити собі монополію на юридичні послуги³¹.

Хоча юристи в той час вже не були вельми освічені у латинській мові, більшість юридичних сентенцій були написані латиною., наприклад, *caveat emptor* (нехай покупець остерігається), *expressiouniuses – texclusioalterius* (вираження однієї речі є виключення іншої) і таке інше. Англійська мова набула більшої популярності, коли в 1731 році Британським парламентом було скасовано використання французької та латинської мов у судочинстві. Документи, які раніше складалися французькою та латинською мовами, тепер повинні були складатися англійською мовою. Однак вони перекладалися дослівно, буквально, тому французький порядок слів був збережений. Крім того, деякі терміни взагалі не перекладалися, оскільки це були спеціальні терміни, які набули специфічного юридичного значення, що ускладнювало пошук точного англійського еквівалента, який мав би такий самий сенс. Таким чином, ці терміни були збережені без будь-яких змін. Деякі з цих іноземних термінів зараз використовуються в звичайній англійській мові, так само як і в юридичній англійській, наприклад, суд *court*, суддя *judge*, присяжний *juror*, позивач *plaintiff*, відповідач *defendant*, заподіювач шкоди *tortfeasor*, отримати прибуток *profit*, а *prendre* тощо³². Деякі з цих слів збивають з пантелику звичайних людей, не юристів за фахом, і існує думка що про їх значення загалом населення країни здогадується тільки через їхнє іноземне походження.

Схоже було і в Сполучених Штатах. Незважаючи на початкову антипатію в колоніях до юридичної професії, американці незабаром зрозуміли, що їм необхідно розвивати систему правосуддя. Єдиною реальною моделлю, яка була в їхньому розпорядженні на той час, була англійська. Тоді молоді американські штати прийняли не тільки загальне право Англії, але і її мову. Тим не менш, критика юридичної мови тривала. Томас Джефферсон скаржився на багатослівність статутів, їх нескінченні тавтології та «їх зусилля помножені на впевненість сказаним і вищесказаним і повторювання всього більше

³¹ Tiersma, P. The Origins of Legal Language (2010) Loyola Law School Legal Studies Paper No. 2010-45, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=%201695226 P. 16.

³² Tiersma, P. The Origins of Legal Language (2010) Loyola Law School Legal Studies Paper No. 2010-45, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=%201695226 P. 17.

двох-трьох разів, щоб ніхто, крім нас, хто в професії, не зміг опанувати стиль вираження думок і дізнатися, що воно означає»³³.

Хоча Томас Джефферсон розумів важливість судового проти-стояння тиранії, він залишався скептично налаштованим щодо надання широких повноважень судам, тобто суддям. У часи своєї адвокатської практики він став відомим як захисник тих, чиє рабство він міг оскаржити новими засобами, заснованими на прецедентах і тлумаченні законів.

Таким чином, він твердо вважав, що судді повинні підкорятися волі народу, вірно тлумачити закони, відповідно до строгої та точної конструкції їх мови³⁴.

Проте американська юридична мова виявилася дуже схожою на свою батьківську – англійську. За словами історика Бернарда Шварца, це «яскраво демонструє, що американське право все ще було по суті загальним правом»³⁵.

2. Особливості сучасної юридичної англійської мови

Після екскурсу в історію перейдемо до розгляду особливостей сучасної англійської юридичної мови або мови права. Приблизно у другій половині ХХ сторіччя виник рух, який пропагує спростити англійську мову права, стверджуючи, що адвокати продовжують використовувати складну, архаїчну та заплутану англійську, яка називається юридичною, щоб ускладнити розуміння законів громадськістю. Підстави для такого твердження ховаються в особливостях юридичної мови:

Одним з найбільш поширених тверджень про юридичну мову є те, що вона консервативна й архаїчна. Відомим фактом є те, що мова права, і не тільки англійська, у всій своїй складності, є продуктом розвитку напрямків юридичної професії, яка славетна вшануванням історичних традицій. Вагомою причиною чому англійська юридична мова є настільки консервативною є те що одним із основних джерел англійського права є прецедент, тобто посилання на попередні рішення суду та використання в сучасних умовах, деякі з них використовуються протягом століть, тому і містять лінгвістичні риси, які, хоча вже й не використовуються в сучасній англійській мові, тісно

³³ Jefferson, Th. Letter to Joseph C. Cabell. September 9, 1817. Reprinted in A. Bergh (ed.) 17 writings by Thomas Jefferson. 1907.

³⁴ Encyclopedia Virginia. 50 years Virginia Humanities. Entry “Thomas Jefferson and the Practice of Law”. Contributor: David T. König

³⁵ Henry, R. Introduction: The Life and Legacy of Bernard Schwartz. Tulsa Law Journal. Vol. 34 P. 651. 1999. Available at: <https://digitalcommons.law.utulsa.edu/tlr/vol34/iss4/1>

пов'язані з мовою права і тому їх продовжують цитувати та вживати в нових документах і законах теперішнього часу³⁶.

Дійсно, навіть зараз не є незвичайним використання суддями або іншими сторонами судового процесу цитат із старих записів, протоколів, інших документів суду, написаних в ті часи, коли англійська мова послугоувалася граматичними правилами, відмінними від тих, що використовуються зараз у сучасній англійській мові. Юридична мова або мова права містить багато давньоанглійських і середньоанглійських термінів, які через деякий час вийшли зі загального вжитку, наприклад, *to wit*/тобто, *aforesaid*/вищевикладене, *herein*/у цьому, тут, *therewith*/разом з тим, внаслідок, таке інше. Одним з яскравих прикладів архаїки є дієслово *witnesseth*, в якому зберглося закінчення *-eth*, що позначає третю особу однини у *Present Simple* і зараз замінюється морфемою *es* – *witnesses*, тобто свідчить. Багато з них, як зазначалося раніше, виникають внаслідок непрямого засвоєння цих термінів з наказів, рішень органів влади, постанов суду, таких інших. Подальше використання цих виразів може бути пов'язане зі звичкою, або з тим, що представники юридичної спільноти заохочують повторювання у використанні цих слів і висловів, хоча вони вже вважаються застарілими у звичайній повсякденній мові.

Друге твердження полягає в тому, що юридична мова насичена латинськими та французькими словами та виразами. Як зазначалося вище, англійська юридична мова насправді є результатом історичних та соціально-політичних процесів що відбувалися за давніх часів. Можна стверджувати також, що юридична мова містить занадто велику кількість латинських і французьких слів і виразів. Це пов'язано з історією країни, так само як і з історією юридичної мови. Християнство, представлене в особі церкви, було синонімом писемності, і хоча англо-саксонське населення не розуміло латинської мови, саме вона заклала загальний стандарт письмового спілкування, що мало величезний вплив на підвищення авторитету та становлення мови права.

Одним з латинських термінів, що увійшли в юридичну мову в цей період, є термін *clerk* (той, хто вміє писати); від цього слова також походять слова *клірик* або *духовенство*. Протягом століть духовенство користувалося певним імунітетом, наприклад, для того, щоб хтось міг уникнути шибениці, досить було довести свою освіту, прочитавши уривок з Біблії латиною, який іноді також називають «шийним віршем»³⁷. Що стосується безпосереднього відношення латини до

³⁶ Schneiderova, A. Historical Background to English Legal Language. Journal of Modern Science. 2018. Tom 2/37. P. 118.

³⁷ Schneiderova, A. Historical Background to English Legal Language. Journal of Modern Science. 2018. Tom 2/37. P. 120.

англійського права, то латинську мову більшою мірою використовували як мову судових записів та пізніше законів. Оскільки латинську мову опановували лише представники церкви та науковці, вона не завжди була (навіть у середньовіччі) мовою судових розглядів чи суперечок. З тих часів до нас дійшло латинське слово *versus*/проти що використовується у назві справи одного *проти* іншого.

Протоколи суду і виконавчі листи спочатку писалися латиною, але з часом її використання зменшилося. Хоча латинська мова зветься мертвою, вона залишається використовуваною через її подальше існування в юридичній мові³⁸.

Іншою значною соціально-політичною подією, яка суттєво вплинула на мовну ситуацію в Англії, як нам відомо, було її завоювання норманами в 1066 році. Всі чільні посади в Англії зайняли франкомовні нормани, і тому французька мова стала мовою влади і королівського двору, осіб дворянського походження. Тобто уряд, суд, а також юридичні чиновники, релігійні сановники, військові представники використовували французьку мову, яка в той час вважалася мовою вищих класів. Цей факт може бути використаний для пояснення впливу французької мови на розвиток англійської юридичної мови³⁹. Англійською мовою користувалися лише місцеві, корінні жителі, які складали великі верстви населення. Тому, як вже зазначалося, більшою мірою слова, що стосуються державних справ, мають французьке походження. Офіційною мовою судочинства також стала французька мова, що призвело до того, що багато слів, які сьогодні широко використовуються в юридичній сфері, сягають корінням саме цього періоду. Це, наприклад, такі терміни, як *property*/майно, *estate*/масток, *chattel/dogovip*, *lease*/оренда, *executor*/виконавець, *tenant*/орендар тощо.

Закони, написані французькою мовою, почали з'являтися приблизно через 200 років після завоювання Англії, тобто приблизно в 1275 році, а, починаючи з 1310 року, майже всі закони, прийняті парламентом, були написані французькою мовою. Такий стан справ залишався приблизно до 1480 року. Використання французької мови як мови судочинства було пов'язане з введенням Генріхом II у 1166 році королівських судів, де судили судом присяжних. Справи у таких, часто виїзних, судових засіданнях суду присяжних велися французькою мовою, і вони були доволі розповсюдженими. Саме в цей, лінгвістично складний період юристи почали використовувати синоніми, в яких з'являлися поєднання слів, похідних від різних мов:

³⁸ Folarin Ph., Sobola E. Language of law: Imperative for linguistic simplicity. Journal of Research Findings / Revue des Résultats de Recherche. 2019. Vol. 2, №2. P. 276.

³⁹ Shiflett, M. Development of Legal English. Journal of Novel Research in Education and Learning. 2017. Vol. 4, Issue 2. P. 109

cease and desist/припинити і зупинити, will and testament/воля і заповіт, peace and quiet/мир і спокій, і багато інших. Наприклад, cease/припинити – це латинське слово, desist французьке, will/воля походить з давньоанглійської, testament є, за походженням, французьким словом, peace слово запозичене з латини, а quiet є запозиченням з французької мови. У виняткових випадках в юридичних текстах зустрічається потрійне поєднання слів, таких як, наприклад, give, devise and bequeath/давати, винаходити і заповідати (англійською, французькою, латиною); rest, residue and remainder/решта, залишок і залишок (англійською, французькою, латиною)⁴⁰. Використання таких комбінацій було спрямоване на термінологічну зрозумілість, ясність, та мало на меті забезпечити краще розуміння тексту для всіх верств населення.

Першою спробою змінити мову права в країні став Статут про судочинство 1362 року, який засуджував той факт, що сторони в більшості судових процесів не могли зрозуміти хід судового розгляду і вимагав, щоб всі заяви та виступи здійснювалися англійською мовою⁴¹. Інша дослідниця цього питання пані Джузеппина ди Карло наводить наступний уривок зі Статуту, який за іронією долі був написаний французькою мовою:

“Всі заяви, що будуть висунуті в будь-яких судах, перед будь-яким з його (величності) суддів, або в інших місцях, або перед будь-яким з його інших міністрів, або в судах і місцях будь-яких інших лордів в межах королівства, повинні бути висунуті, представлені, прийняті, захищені, відповідені, обговорювані, узгоджені, виправдані або засуджені англійською мовою, і щоб вони були зареєстровані і записані латинською мовою”⁴².

Однак пройшло ще століття, перш ніж зміст статуту став реальністю. Представники юридичної професії настільки звикли до використання французької мови, що впровадити законодавчі зміни за короткий проміжок часу виявилось надскладним завданням.

Згодом використання французької мови зменшилося, але воно зберегло місце в юридичній мові, оскільки порядок розміщення слів у реченні притаманний французькій мові, так само як і певна кількість французьких слів, було збережено⁴³.

⁴⁰ Schneiderova, A. Historical Background to English Legal Language. *Journal of Modern Science*. 2018. Tom 2/37. P. 121.

⁴¹ Durant, A. and Leung, J. *Language and Law: a resource book for students*. London: Taylor and Francis, 2016. P. 9

⁴² di Carlo, G. *Diachronic and Synchronic Aspects of Legal English: Past, Present, and Possible Future of Legal English*. Cambridge Scholars Publishing, 2015. P. 24.

⁴³ Folarin Ph., Sobola E. *Language of law: Imperative for linguistic simplicity*. *Journal of Research Findings / Revue des Résultats de Recherche*. 2019. Vol.2, N°2. P. 276.

Французько-англійські формулювання припинили своє існування 1731 року, коли парламент Британії остаточно заборонив використання французької мови в судових процесах. Ця подія відбулася трохи більше ніж через 600 років після завоювання Англії норманами і майже через 300 років після того, як французька мова перестала бути офіційною мовою англійського королівського двору.

Щоб довести дійсний вплив всіх трьох вищезгаданих мов, які використовувалися одночасно, на сучасну юридичну англійську мову, наведемо приклад *a force majeure clause: Neither party shall be liable to the other for failure to perform or delay in the performance of its obligations caused by any circumstances beyond its reasonable control*, тобто застереження про форс-мажорні обставини: *жодна зі сторін не несе відповідальності перед іншою за невиконання або затримку у виконанні своїх зобов'язань, викликану будь-якими обставинами, що знаходяться поза її розумним контролем*. Речення містить 28 слів, 17 з яких походять з давньоанглійської мови, 7 – зі старофранцузької та 4 – з латинської. Зі слів давньоанглійської мови 9 – це прийменники (наприклад, *the, to, for, in, by*). Всі важливі юридичні терміни (наприклад, *party* сторона, *liable* відповідальний, *obligations* зобов'язання, *reasonable* обґрунтований, *perform* виконувати) походять або з давньофранцузької, або з латинської мови⁴⁴. Цитуючи слова Руперта Хейя, якщо використовувати аналогію з комп'ютером, англійська мова – це «залізо», яке надає реченням граматичну структуру, тоді як французько-латинська термінологія – це «програмне забезпечення», яке є носієм юридичного значення⁴⁵.

Учасники руху за спрощення англійської юридичної мови прагнуть покінчити з цією архаїчною мовою, щоб зробити юридичні документи, закони та форми заяв, позовів легшими для розуміння загальною громадськістю. Докладніше про це йдеться далі.

Юридична англійська мова також піддається критиці за те, що вона є занадто багатослівною і надмірною. На захист юридичної мови можна стверджувати, що це робиться для того, щоб висловлювати правові поняття найбільш чітким та докладним чином. Але приклад такої багатослівної і надмірної мови можна побачити в назві кожного заповіту: *last will and testament/остання воля і заповіт*. Різниця між заповітом і останньою волею, тобто бажанням небіжчика, немає, але з якихось причин назву відмовилися змінювати. Інший приклад можна помітити в актах, де місцезнаходження земельної ділянки вказується,

⁴⁴ Schneiderova, A. Historical Background to English Legal Language. *Journal of Modern Science*. 2018. Tom 2/37. P. 124.

⁴⁵ Haigh, R. The Origins of Legal English. 2011. <http://forum-legal.blogspot.com/2011/01/origins-of-legal-english.html>

наприклад, як *situate, lying and being at № 7 Hampshire Road*. Терміни *situate*/розташована, знаходиться, *lying*/лежати і *being*/бути, знаходиться насправді означають одне й те саме, і було б достатнім використання лише одного дієслова, але юристи відмовляються змінювати цей вираз, незважаючи на його надмірність. Іншим прикладом такої надмірності є *make, publish and declare*/створити, опублікувати та оголосити, оскільки в залежності від ситуації буде достатньо лише одного.

Американський юрист Роджер Сиберт який є головним редактором збірника адвокатських документів (угод, договорів, контрактів, т. п.) та адвокат Николас Годдард що ведуть блог у штаті Техас для практикуючих адвокатів, надають практичні поради щодо правильного написання сучасних юридичних документів.

Вони погоджуються що іноді юристи використовують занадто багато слів. Більш того, вони можуть знайти найдовший спосіб сказати щось, а потім ще й доповнити це. Певна багатослівність походить від того, що юристи, зокрема адвокати повинні бути ґрунтовними у своїх судженнях. Інколи багатослівність обґрунтовують тим, що представники юридичної професії повинні бути точними у викладенні думок в усному та писемному мовленні. Але більшість зайвої багатослівності походить від невміння редагувати та скорочувати. Звідси випливає, що треба вчитися редагувати і відкидати непотрібне.

Ґрунтуючись на думках практикуючих американських адвокатів можна дійти висновків щодо багатослівності мови права. Можна також погодитись з їхньою думкою, що мова, характерна для професії, може вийти з-під контролю і більше заважати, ніж допомагати, особливо в професіях з довгою історією і формальними традиціями, якою є юридична. І це не дивно, адже навіть письменники іноді підсвідомо чи свідомо ускладнюють мову твору, роблять її більш помпезною, щоб справити враження.

Адвокати зазначають, що межа між ускладненою юридичною мовою та «претензійністю», удаваністю простої мови часом стає настільки розмитою, що обговорення стриманості юридичної мови також вимагає обговорення стриманості усієї мовної претензійності та зайвості. Наприклад, слово *utilize* не є юридичним, але воно часто з'являється в юридичних документах і майже завжди може бути замінене його простим родичем *use* без ніяких втрат сенсу, крім штучної спроби довести надійність або переконливість аргументів.

Деякі професійні юристи можуть часто вживати відверто неправильні тлумачення, наприклад, прикро поширені в юридичній англійській мові “*as to*” and “*with respect to*”, тобто «щодо» та «щодо них», які в більшості випадків лише встановлюють нечіткі відносини.

На їх думку, наведені нижче прийменники точніше визначають відносини або відношення до чогось: about, by, for, in, in accordance with, into, involving, of, on, to, under, with/про, за, поза, в, згідно з, на, до, під, або з.

Певні юридичні формулювання також можуть ставати неточними в процесі розробки проекту документу або його вдосконалення. Наприклад, якщо в документі відбуваються перестановки і частина того, що колись було *hereinafter/далі*, переміщується вище, документ, швидше за все, міститиме розрізнені або непотрібні елементи. Краще використовувати щось подібне *in this agreement/до цієї угоди* або навіть видалити *hereinafter* повністю. Наприклад, замість того, щоб написати «ця ліцензійна угода (далі «угода»)», просто можна просто написати: «ця ліцензійна угода («угода»)».

Надмірно багатослівні документи та надлишкова кількість юридичної лексики, термінології вимагають більше часу, щоб донести суть і навіть можуть призвести до непотрібних суперечок щодо тлумачення. Чіткість і лаконічність мови документа також економить час і допомагає клієнтам зрозуміти, що вам від них потрібно або що вони повинні зробити для своєї справи. Навіщо витрачати час і гроші клієнта на написання цілого абзацу, якщо кілька слів краще впорядуються із завданням.

Як відомо більшості практиків, довіра походить від сутності. Достовірність може бути отримана на основі обґрунтованих аргументів; чітко переданих умов договору; або влучних показів свідків, які, з більшою ймовірністю не оминуть тих, хто шукає дійсні факти. Письмовий текст має бути у нагоді виключно завдяки своїй якості. На доречність інформації впливає її характер та суттєвість, тому проста мова покращує навіть найскладніший процес створення нових документів та промов.

Надзвичайно важливо, щоб документи були зрозумілими для найменш поінформованих цільових читачів. Зокрема, текст, призначений для обміну інформацією з клієнтами, членами суду присяжних або будь-ким іншим за межами юридичної галузі, повинен бути написаний простою і зрозумілою мовою настільки, наскільки це дозволяє сутність питання, предмет обговорення. Якщо неможливо уникнути певних юридичних термінів, щоб це не вплинуло на точність або ясність, такі терміни повинні бути збережені разом з будь-якими чіткими та стислими визначеннями, необхідними для цільової аудиторії⁴⁶.

⁴⁶ Siebert, R., senior editor of Texas Bar Books and Attorney Goddard, N. J. Texas Bar Practice Blog. Grammar Tip for Legal Writing: Avoiding Legalese. March 18, 2024. <https://blog.texasbarpractice.com>

Найбільш бентежить думка про присяжних, бо від їхнього рішення залежить доля підсудного. Вказівки або настанови можуть мати помітний вплив на вердикти присяжних, і ці вердикти можуть мати глибокий вплив на життя людей. Це свідчить про те, що юридична професія здебільшого не може ефективно донести закон до членів суду присяжних, що ставить під сумнів саму легітимність суду присяжних. Розуміння контексту навчання присяжних і проведення початкового розмежування між інструкцією присяжних як текстом і процесом, є питанням для більш глибокого вивчення лінгвістами, так само як і зрозумілість стандартних текстів інструкцій присяжних. Це має призвести до спроб переписати ці інструкції в більш зрозумілій формі. Нарешті, треба застосувати усвідомлений підхід, щоб розглядати інструктаж присяжних як безперервний процес комунікації, а не як набір юридичних текстів⁴⁷

Дослідниця цієї проблеми Олівія Сміт повідомляє, що «стандарт доказування поза розумним сумнівом (BARD)» є основою кримінального судочинства в США. Однак як емпіричні, так і польові дослідження вказують, що присяжні неправильно тлумачать і застосовують цей стандарт. Неправильне тлумачення стандарту може мати серйозні наслідки для обвинувачених у кримінальних справах, які постають перед судом. Отже, дослідники та вчені-юристи намагаються уточнити стандарт за допомогою різних методів (наприклад, кількісної оцінки, міркування, лінгвістичного спрощення та процедурних змін), і деякі з цих методів мають перспективні риси⁴⁸. Маємо сподівання, що деякі з пропозицій визначать майбутні напрямки для дослідників та практиків у галузі права.

Пам'ятаємо однак і про те, що існують випадки коли юридична мова буде зрозумілішою, ніж намагання обійти її, просто заради користування звичайною «повсякденною» англійською мовою.

Наступний факт, про який завжди згадують критики правничої або юридичної мови, це повторюваність. Щоб ні в кого не виникало сумнівів щодо необхідності вдосконалення традиційного стилю юридичного письма, наведу наступний приклад. Це «договір про ремонт» з договору оренди, який завершився в суді під час побудови.

“The tenant shall when where and so often as occasion requires well and sufficiently ... repair renew rebuild uphold support sustain maintain pave purge scour cleanse glaze empty amend and keep the premises and

⁴⁷ Heffer, C. The language and communication of jury instruction. In J. Gibbons & M. T. Turell (Eds.). *Dimensions of forensic linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 2008. P. 47–65. <https://doi.org/10.1075/aals.5.05hef>

⁴⁸ Smith, O. K. The beyond a reasonable doubt standard of proof: juror understanding and reform. 2022. Vol. 26, Issue 4. Published online July 25, 2022. <https://doi.org/10.1177/13657127221.114498>

every part thereof... and all floors walls columns roofs canopies lifts and escalators ... shajts stairways fences pavements forecourts drains sewers ducts flues conduits wires cables gutters soil and other pipes tanks cisterns pumps and other water and sanitary apparatus thereon with all needful and necessary amendments whatsoever ...”.

“Опендар зобов’язаний коли, де і так часто, як цього вимагає випадок добре і достатньо... ремонтувати, відновлювати, відбудувати, підтримувати, зберігати, забезпечувати, утримувати, підтримувати, продувати, чистити, очищати, склити, опорожнювати, змінювати та утримувати приміщення та кожну його частину... і всі поверхи, стіни, колони, дахи, козирки, ліфти і ескалатори ... шахти, сходові марші, огорожі, тротуари, прибудинкові двори, водостоки, каналізації, канали, дроти, кабелі, жолоби, ґрунтові та інші труби, цистерни, ємності, насоси та інші водопровідні та санітарні механізми, прилади на них, з усіма потрібними та необхідними змінами ...».

Це стиль, який поширює багатослівність та повторюваність, що робить документ набагато складнішим для читання, ніж того вимагає його тематика. І в конкретному випадку багатослівність, безсумнівно, була викликана бажанням бути точним. Зрештою це не завадило провести судовий розгляд щодо значень. Це викриває одне з найбільших хибних уявлень про традиційне юридичне складання документів, яке полягає в тому, що воно якимось чином більш точне, ніж сучасна проста мова⁴⁹.

Цілком можливо, у деяких юристів читання таких документів може викликати захоплення. Зрештою, не всі здатні повторити такий лінгвістичний твір. Але у більшості читачів такі документи викликають лише подив. Іноді вони збивають з пантелику навіть тих, хто захоче їх використання. У 1992 році в Австралії розлядалася справа щодо гарантій банку. Стандартна форма гарантії банку була складена настільки заплутано та звивисто, що керівник банку, коли його викликали в суд, в ложі для свідків змушений був визнати, що він не може її зрозуміти. Така саме прикрість трапилась із юрисконсультом банку – коли його викликав суддя, він не зміг нічого розтлумачити. (*Справа Houlahan v Australian and New Zealand Banking Group Ltd* (1992) 110FLR259).

Як ми бачимо, подібно до багатослівності та надмірності юридичної мови, повторюваність також є особливістю юридичної мови. Короткий, стислий вислів повторюваний декілька разів в решті решт стане довгим і багатослівним. Повторюваність юридичних формулювань неодноразово критикувалась суддями у судах різних

⁴⁹ Butt, P. *Legalese versus plain language*. Amiens Curiae. 2001. Issue 35. P. 28

ланок. Доволі характерним є зауваження судді щодо якості короткого викладу справи, наданого адвокатами. Наприклад, у рішенні апеляційного суду у справі «Kabo Air Ltd. v. Mohammed» суддя визнав за доцільне зробити такі зауваження щодо якості викладу сутності справи: «Аргументи були невиправдано довгими, багатослівними, заплутаними, нечіткими, повторюваними, і вони містили занадто багато описів, а не аргументів. Одним з безцінних активів, яким завжди повинен володіти адвокат, є навички складання та формулювання документів. Стислий виклад аргументів в апеляційній скарзі містить історію сторони, щодо якої судді апеляційного суду покликані винести рішення. Як у всіх хороших історіях, аргументи повинні витікати один з одного; вони мають бути послідовними, вони повинні бути лаконічними, вони мають бути зрозумілими; і вони повинні бути точними. Одними з вічних якостей вдалого короткого викладу аргументів є стислість і точність, він не повинен бути занадто коротким, щоб пропустити головне, і не повинен бути занадто довгим, щоб стати некорисним, пустим. Мета повинна полягати в досягненні максимальної стислості з точністю і ясністю. Хороший стислий виклад не допускає багатослівності та повторюваності... Судовий процес – це не змагання есе, де успіх визначається довжиною стислого викладу аргументів, і як було зазначено, повторення не покращують аргументацію»⁵⁰.

Давайте спробуємо розібратися, навіщо ж деякі юристи наполягають на написанні у складному, традиційному стилі. Скептики стверджують, що це для збереження прихованих смислів та виправдання значних доходів. «Інтерес адвоката: ворожий інтересам всіх тих, хто є позивачами або, можливо, потребує стати такими, тобто всіх, хто не є адвокатами».⁵¹ Настільки суворо ставився до адвокатів відомий англійський філософ та реформатор XVIII століття Джеремі Бентам, хоча напочатку кар'єри був одним із них.

Дійсно, історично склалося так, що адвокати мали вагому причину для довгих фраз і речень у документах, оскільки їм сплачували за кількість створених, написаних аркушів у документах або рукописних книгах. Таким чином, в інтересах юриста було написати якомога більше сторінок. На жаль, така традиційна практика написання документів зберіглася, незважаючи на те, що цей метод розрахунку гонорару більше не використовується.

⁵⁰ Kabo Air Ltd. v. Mohammed 2015. 5 Nigeria's Leading Law Reports (part 1451) p. 62–63. Cited by Folarin Ph., Sobola E. in Language of law: Imperative for linguistic simplicity. Journal of Research Findings / Revue des Résultats de Recherche. 2019. Vol.2, № 2. P. 277.

⁵¹ Bentham, J. (1776) A Fragment on Government. J. H. Burns and H. L. A. Hart (eds.). London: Athlone Press, 1977. P.65.

Але будемо вважати, що адвокати нечасто складають проекти документів з корисною метою, навіть підсвідомо. Швидше за все, пояснення криється в характері явища, з яким мають справу юристи. На думку Питера Бута, насправді існують три головні фактори: небажання змін або інертність, усвідомлена необхідність і невпевненість⁵².

Щодо небажання змін або інертності, то більшість юристів некритично переймають стиль, який завжди обирали та засвоювали правники. Тому також сприяє доктрина прецеденту (*case law*), яка зобов'язує правників залишити більш ранішнє суддівське рішення в силі таким чином, щоб при виникненні подібної ситуації в новій справі застосовувалося більш ранішнє рішення суду та його принципи. Адвокати призвичаїлися застосовувати усталені вислови, вирази і форми заяв, хоча деякі з них є архаїчними, застарілими. Багато з них і досі прийнятні в стандартних формах договорів і актів. Популярним прикладом є вислів *in witnesseth whereof*/на посвідчення чого, який використовується, коли особа підписує договір. Дедалі, практика ускладнювалась виданням довідників, які містять зразки бланків; а також прецедентів, збірників справ з судової практики, наприклад *Butterworth's All England Law Reports [All ER]*, *Lloyds Law Reports*. Зрозуміло, що тому великою мірою сприяло прецедентне право.

Розглянемо фактор усвідомленої необхідності. Змішана лінгвістична спадщина сприяє традиційній потребі використання латини. Як зазначалося раніше, англійська юридична мова розвивалася разом з латинською, французькою та англійською мовами як частинами її історії. З часом використання латини не припинилось, згодом вона набула ще більшої популярності у юридичній практиці та законотворчості. Є думка, що адвокати пишуть для потенційно «недоброзичливої» аудиторії, тобто в атмосфері змагальності. Їхні документи привертають пильну увагу з боку опонентів-суперників, які намагаються знайти в документах, поданих ними, прогалини. Тому юристи побоюються, що зміни можуть призвести до невизначеності, а простота мови, відсутність термінів – до двозначності. Вони мають страх, що відхилення від традиційного стилю письмового мовлення може призвести до недосконалого складання документів та побоюються звинувачень у професійній недбалості.

Щодо фактору невпевненості. Темпи сучасного життя, зокрема і юридичної практики, скорочують час, що надається на дослідження нових способів вираження старих значень та понять. А коли часу обмаль, багатьом здається безпечнішим використати перевірений старий варіант, ніж ризикувати з новими формами. Звісно, частково така невпевненість походить через недостатні знання. Адвокати, як і

⁵² Butt, P. *Legalese versus plain language*. *Amiens Curiae*. 2001. Issue 35. P. 29.

інші фахівці що впевнені у своїй практиці, розуміють, що багато з тих документів, що вони пишуть, можна написати більш простою мовою.

Певною мірою, є деякі ризики при переході на сучасну, стандартну англійську мову. Але переважна кількість з них скоріш вигадані, ніж реальні. При детальному розгляді більшість з них не несуть реальної загрози достовірності та чинності юридичних документів.

Безперечно, існують прихильники твердження, що традиційний стиль складання юридичних документів є безпечнішим, тоді як написання простою мовою – ризикованим. Цей аргумент полягає в тому, що багато висловів і фраз мають юридично визначене значення. Якщо замінити його сучасним словом, це означає втратити перевагу саме юридичного визначення. Але немає доказів того, що закони чи документи простою звичайною мовою породжують більше судових процесів, ніж документи з традиційними формулюваннями. Проте, досвід роботи з юридичними документами стандартної форми свідчить про протилежне: добре складений документ простою мовою не потребує судового уточнення. На противагу цьому, у судових списках постійно фігурують справи, в яких шукають божественний сенс у традиційно сформульованих документах.⁵³

Професор Пітер Бут наполягає, що не слід виправдовувати використання професійного жаргону заради нього самого. У реаліях сьогодення зберігання назавжди дивних мовних витворів, які слугують лише посиленню юридичних прихованих сенсів, а не результату справи, є недоцільним. Показну офіційність, важливість можна навіть назвати підкресленою самовпевненістю, яку юристи використовують у юридичних документах застосовуючи професійний юридичний жаргон та пафосні слова. Свого часу, пише відомий адвокат з Сінгапуру Со Хвей Ін, це навіть стало ознакою професії юристів, які, як відомо, навмисно використовують багато термінів та гучних іноземних слів, щоб викликати благоговіння та повагу. Пан Со Хвей Ін зауважує, що цей стиль і лексика мови набули майже культової властивості, тому потрібні зміни⁵⁴.

Незважаючи на це, юристи все одно використовують в документах *whereas*/тоді як. Документи *execute*/виконують, а не *sign*/підписують. В контрактах використовують *demise* здати у найм, а не *lease*/здати в оренду. Також послуговуємось *well and sufficiently repair*/добре і достатньо ремонтувати, замість просто *repair*/ремонт. Проголошуємо щось *null and void*/нікчемним або навіть *null and void of and of no further force or effect whatsoever*/нікчемним і таким, що не має жодної подаль-

⁵³ Butt, P. *Legalese versus plain language*. Amiens Curiae. 2001. Issue 35. P. 30.

⁵⁴ Yeo, Hwee Ying. *Modernising Legal Language in Singapore*. The Singapore Law Gazette. 2000. Pp. 30–31.

шої сили або чинності, коли просто void/недійсність підходить. Люди give devise and bequeath/дають, розробляють і заповідають, хоча просто give/давати підходить. Ми передаємо right, title and interest/право, право власності та інтерес, коли замість цього просто слово interest/відсотки підійде. Не задоволені дієсловом convey/передавати, ми використовуємо hereby convey/цим передаємо.⁵⁵

Певна частина представників адвокатської професії надають перевагу застосуванню дієслова shall/повинен накладати обов'язок, в той час як решта спільноти використовує must/повинен. 1 «Спочатку shall означало обов'язок або примус, від давньоанглійських та германських слів, що означають «зобов'язаний». 2 Це було дієслово доконаного виду, яке поступово, протягом століть, перетворилося на допоміжне. 3 Так само як і модальне дієслово will, яке спочатку несло в собі значення воління. 4 Оскільки обов'язки та наміри стосуються майбутньої поведінки, а також оскільки англійські дієслова не мають справжньої майбутньої форми, shall та will стали природно використовуватися з майбутнім часом. Коротше кажучи, в процесі еволюції вони тепер можуть працювати двома способами: виражати модальні значення або позначати майбутній час».⁵⁶ Відомий укладач словників Брайан Гарнер наступним чином визначає дієслово shall. Shall – це застаріле слово, яке в США рідко зустрічається в письмовій або усній англійській мові. Брайан Гарнер пояснює, що сьогодні shall зазвичай використовується лише у двох ситуаціях: «(1) питальні речення з проханням про дозвіл <shall we all go outside?/ми всі підемо на вулицю?>; та (2) юридичні документи» [Garner, B.A. *Garner's Modern English Usage*. 4th ed. 2016. P. 825].

Доволі цікаве обговорення використання дієслова must, яким можна послуговуватися замість застарілого shall, відбулося свого часу на сторінках Юридичного Журналу Австралії/*the Australian Law Journal* (ALJ), з якого можна дійти висновку, що в Австралії, наприклад, немає жодних сумнівів у тому, що дієслово must/повинен є цілком достатнім для накладення зобов'язання.

У будь якому разі, жодне зі згаданих вище висловів і фраз не є тими термінами що потрібно вживати вічно. Всі вони можуть бути спрощені, а без деяких взагалі можна спокійно працювати.

Роберт Іглсон, професор права з Австралії свого часу провів вдалий експеримент щодо розуміння документів написаних традиційною юридичною та простою англійською мовою. Час, витрачений на розуміння версії юридичних документів, написаних простою мовою,

⁵⁵ Butt, Peter. *Lealese versus plain language*. Amiens Curiae. 2001. Issue 35. P. 30.

⁵⁶ Kimble, J. *The many misuses of Shall*. The Scribes Journal of Legal Writing. 1992. Vol. 3. P 62.

був від однієї третини до половини меншим, ніж час, витрачений на розуміння традиційної версії – саме такі результати зафіксовані в книзі Роберта Іглсона «Пишемо простою мовою»⁵⁷. Крім того, оскільки документи простою мовою легше читати, зменшуються запити про значення юридичних термінів, певних висловів.

Слід також звернути увагу, що проста мова допомагає виявляти помилки. На противагу цьому, юридична мова потурає приховуванню невідповідності та двозначності, адже помилки важче знайти в щільно написаному, заплутаному документі. Приклади були детально задокументовані Робертом Іглсоном в його працях, зокрема в «Пишемо простою мовою» та «Вміння складати юридичні документи»⁵⁸.

Такої ж думки дотримуються дослідники правничої мови Питер Бут і Річард Касл, автори всім відомої настанови про використання ясного, точного мовлення у складанні юридичних документів. «Традиційна юридична мова має властивість приховувати невідповідності і двозначності. Помилки важче знайти в щільному і заплутаному тексті. Видалення суто юридичної мови допомагає виявити будь-які недогляди в першоджерелі»⁵⁹.

На жаль, і сьогодні не всі розуміють пов'язану з використанням простого стилю мови додаткову винагороду, а саме – можливість зменшення кількості помилок у законах та офіційних документах.

Але якщо у Вас досі є сумніви, ще раз прочитайте занадто довгий контракт про оренду, наведений вище, на попередніх сторінках статті. Зверніть увагу, як важко визначити, чи були усунені деякі слова або словосполучення, чи неправильно сформульовані юридичні поняття. Помилки такого роду легше помітити, коли речення короткі, а текст розбитий на більш зручні для сприйняття окремі елементи.

Незважаючи на все вищевикладене, проста мова все ще має погану репутацію серед певної категорії юристів. Можна припустити, це відбувається тому, що вони недостатньо розуміють про що саме йдеться, або не мають вільного часу щоб правильно зважити всі *pros* and *cons*/за та проти.

З'ясуємо інші причини продовження використання традиційної юридичної мови. Одним із чинників цілком обґрунтовано можна вважати її походження, але є й інші фактори, відповідальні за розвиток і тривале збереження традицій англійської юридичної мови. Безсумнівно, це лінгвістична та комунікативна компетентності.

⁵⁷ Eagleson, R. *Writing in Plain English*. Australian Government Publishing Service. 1991. 1997 reprint. P. 12.

⁵⁸ Eagleson, R. *Efficiency in Legal Drafting. Essays on Legislative Drafting in Honour of JQ Ewens*, St L Kelly ed. Adelaide University Press, 1990. P. 25–26.

⁵⁹ Butt, P. and Castle, R. *Modern Legal Drafting: A Guide to Using Clearer Language*. Cambridge University Press, 2001. P. 89.

Лінгвістична компетентність часто демонструється в юридичному дискурсі, оскільки практикуючі юристи полюбують використовувати абстрактну форму мовлення, яку вони були навчені розпізнавати та відтворювати під час здобуття освіти. Вони зосереджені на правильному використанні фахової лексики, складних і казуїстичних слів, трудних для розуміння пересічних громадян фраз, юридичної термінології та невідомих широкому загалу виразів, які мають латинське та французьке походження. Характер використання мови в правовому контексті відображає вміння користувачів, їхню здатність висловлювати своє повідомлення в складній мовленнєвій формі. Наявність лінгвістичних засобів, які потребують усвідомленого застосування в юридичному дискурсі, заслужила повагу до професіоналів у галузі юриспруденції, а також здобула славу престижної та шляхетної професії правника⁶⁰.

Практикуючі юристи набувають лінгвістичні знання завдяки серйозному, ретельному навчанню під час здобуття освіти. Вони продовжують вивчати тонкощі мови в дорослому віці, докладаючи свідомих зусиль для оволодіння фаховою мовою, що містить багато юридичної термінології. Правники вивчають слова та фрази, які служать комунікативною системою умовних знаків або сигналів для передавання інформації у їхній професії, значення яких невідомо тим, хто не належить до професійного кола. Складні структури застережень у юридичних документах не можуть бути вільно, без зусиль зрозумілі неспеціалістам, не юристам за фахом. Загалом лінгвістична компетентність відноситься до здатності мовця або того, хто пише, створювати граматично правильні речення, здатні донести інформацію до її отримувача. Речення, що застосовуються в юридичних документах, є граматично правильними, але містять складні структури, які перешкоджають їхній комунікативній здатності.⁶¹

Побудова структури речення в англomовних юридичних документах вимагає спеціальних навичок, якими володіють фахівці з правового дискурсу. Тому для розуміння таких текстів (усних та письмових) потрібні такі самі навички. З огляду на це, повністю ефективна комунікація може відбуватися тільки поміж професіоналів в галузі права. Широка громадськість, що знаходиться за межами галузі, не може легко зрозуміти, розтлумачити інформацію, наявну

⁶⁰ Tiersma, Peter. What is Language and Law? And does anyone care? Law and language: Theory and society. Frances Olsen, Alexander Lorz and Dieter Stein (eds). Los Angeles. Loyola Law School. Legal Studies Paper No. 2009–11. Available at SSRN https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1352075

⁶¹ Wardhaugh, R. and Fuller, J. An Introduction to Sociolinguistics. 8th Edition. John Wiley and Sons. 2021. 480 p. https://ia802302.us.archive.org/32/items/sociolinguistics_202107/An%20introduction%20to%20sociolinguistics-R%2C%20Wardhaugh-%20J.%20Fuller.pdf

в юридичних документах. Тому комунікативна компетентність в юридичному дискурсі значною мірою обмежена умовами складності використання англійської мови права.

Комунікативна компетентність – це здатність користувача мови зробити вірний вибір відповідної мовленнєвої форми з декількох наявних варіантів для ефективного повідомлення, передання інформації для цільової аудиторії.⁶²

Лінгвістичні форми, що використовуються в юридичних, законодавчих документах, не сприяють ефективній комунікації з колом реципієнтів поза юридичною професією. Тим, хто не працює в юридичній сфері, потрібен адвокат для тлумачення юридичних документів, перш ніж вони зможуть повністю зрозуміти сенс тексту постанови, рішення суду, законопроекту. Дослідниця проблеми Анабель Муні уточнює: «Якщо юридичний документ є різновидом угоди або контракту, який накладає зобов'язання на дві сторони, обидві сторони повинні скористатися послугами практикуючих юристів, адвокатів для тлумачення положень, які містяться в умовах договору, інакше одна зі сторін може в кінцевому підсумку взяти на себе зобов'язання (згідно умов контракту), які можуть завдати шкоди, тобто будуть збитковими для статків та благополуччя цієї сторони. В такому контексті мова не виконує своєї головної функції, якою є комунікація, тобто спілкування»⁶³. Відомо, що кожна людина в суспільстві покладається на мову для спілкування та соціалізації, а також на закон, що керує комунікативними та соціальними практиками. Для того, щоб право виконувало таку функцію, йому потрібна мова як засіб донесення інформації до великої аудиторії слухачів та читачів. Тобто необхідною є форма мовлення, яка буде чітко передавати повідомлення без будь-яких складнощів або двозначностей. Тоді люди в суспільстві легко зрозуміють правила та закони, які регулюють їх соціальні практики, діяльність. І така форма має назву plain English/проста англійська мова.

3. Рух за спрощення юридичної англійської мови та його надбання

Рух за вживання простої англійської мови є головною протидією використання юридичної мови тому що заперечує її вживання. Передумова полягає в тому, що юридичні документи повинні бути більш зрозумілими і всеосяжними для пересічної людини. Рух

⁶² Jackson, J. Sociolinguistic Approach to Communication. The International Encyclopedia of Intercultural Communication. Core Theories, Issues, and Concepts. 2017. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0068>

⁶³ Mooney, Annabelle. Language and Law. New York: Palgrave Macmillan, 2014. P. 74 p.

спрямований на набуття юридичною мовою нової комунікативної спроможності, здатності⁶⁴. Хоча рух розпочався в 1970-х роках, люди протягом багатьох століть протидіяли труднощам розуміння юридичної мови. Відомо, що Джеремі Бентам, визначний англійський мислитель, філософ, правознавець та реформатор, був дуже суворим критиком юридичної мови. Ще наприкінці XVIII століття він охарактеризував мову юристів як «літературне сміття». Він виступав за стислий зміст законів, який людям легше зрозуміти і запам'ятати. Він стверджував що доки не будуть удосконалені номенклатура і мова права, велика мета доброго врядування не може бути досягнута повною мірою. «Щойно люди ясно зрозуміють один одного, пройде зовсім небагато часу, перш ніж вони дійдуть угоди. Саме нерозуміння двозначного і ускладненого дискурсу відволікає і вислизає від усвідомлення, але стимулює і розпалює суперечки».⁶⁵

Рух за просту англійську мову закону та права був започаткований у 1971 році пані Кріссі Маєр, яка заснувала першу газету для окремої громади району Tuebrook у місті Ліверпуль у Великій Британії. Її зміст створювався місцевими жителями у їх власному стилі письма. З цього виникла ідея охопити більше людей за допомогою простої мови. Згодом, у 1974 році, пані Кріссі заснувала Impact Foundation, громадську групу для навчання звичайних людей вміння писати тексти та друкарським навичкам. Отже, це був перший приклад простого редагування англійською мовою.

Тим часом, подією, що ознаменувала «дорослішання руху за просту мову в Сполучених Штатах»⁶⁶, став Сітібанк у Нью-Йорку, який у 1973 році випустив вексель, складений простою мовою, успіх якого вплинув на написання документів у страховій та банківській галузях. Поступово рух почав поширюватися у інших англomовних країнах.

Рух за вживання простої англійської мови також сприяв захисту інтересів споживачів. Національна рада споживачів у Великій Британії була створена в 1975 році для представлення їх інтересів⁶⁷.

Рада споживачів зокрема співпрацювала з рухом за просту англійську мову для її популяризації⁶⁸. Пані Кріссі того ж року була

⁶⁴ Plain Language around the World, available at: <http://www.federationpress.com.au/PDFs/AspreyCh4Exp.pdf>

⁶⁵ Bentham, J. (1776) A Fragment on Government. J. H. Burns and H. L. A. Hart (eds.). London: Athlone Press, 1977. P. 54.

⁶⁶ Asprey, M. Plain Language for Lawyers. Sydney: Federation Press, 2010. P. 65.

⁶⁷ Felsenfeld, Carl. Plain English Movement, The Plain English Movement: Panel Discussion 409 (Fordham Law School FLASH: The Fordham Law Archive of Scholarship and History, 1981) available at: https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1475&context=faculty_scholarship

⁶⁸ Butt, P. and Castle, R. Modern Legal Drafting: A Guide to Using Clearer Language. 2nd ed. Cambridge University Press, 2006. P. 66.

запрошена приєднатися до Національної ради споживачів. У Солфорд Маркет було створено консультаційний пункт, щоб допомогти звичайним людям отримувати пільги відповідно до правил Ради споживачів. Керуючи пунктом видачі бланків заяв, пані Кріссі звернула увагу на негаразди, що спричиняють занадто складні форми заяв. Вона переписала низку бланків та форм для Комісії з додаткових пільг, але уряд не поспішав втілювати її ідею про спрощення юридичної мови у життя⁶⁹.

Отже, пані Кріссі була настільки обурена відсутністю змін у застосуванні простої англійської мови, що наступна кампанія за «Просту англійську» в 1979 році була розпочата шляхом подрібнення gobbledygook (посібника, написаного юридичною мовою, яка є вкрай офіційною, але водночас надскладною для розуміння пересічними громадянами) на Парламентській площі у Вестмінстері, в Лондоні. Після такого вчинку поліція наказала присутнім йти та прочитати Закон про столичну поліцію. Цей закон також було написано юридичною мовою з занадто складними реченнями. Було очевидно, що люди не могли збагнути, що мала на увазі поліція, тому щоб всім було зрозуміло, пані Кріссі розтлумачила це простою англійською мовою і спитала: «Чи означає це, що ми повинні піти?».

Відтоді поступово рух почав поширюватися на англomовні країни, такі як Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Нова Зеландія та Велика Британія⁷⁰.

У 1978 році уряд Сполучених Штатів приєднався до руху, коли президент Джиммі Картер підписав Виконавчий указ 12044, який встановлював, що правила, видані виконавчими органами, повинні бути «якомога простішими і зрозумілішими», і додавав, що голова кожного органу повинен визначити, що «постанова, інструкція написана простою англійською мовою і зрозуміла для тих, хто повинен її дотримуватися»⁷¹.

У листопаді того ж року штат Нью-Йорк прийняв так званий «закон Саллівана», перший загальний статут про вживання простої англійської мови в Америці, який вимагав використання чітких і загальних слів при складанні договорів оренди житлових приміщень і споживчих контрактів⁷².

Після цього кампанія набула значного розмаху, і в 1980 році було запущено професійну службу редагування, щоб забезпечити достатнє

⁶⁹ Timeline of Plain English Campaign, available at: <http://www.plainenglish.co.uk/aboutus/history/timeline.html>

⁷⁰ Asprey, M. Plain Language for Lawyers. Sydney: Federation Press, 2010. P. 34.

⁷¹ Carter, J. Improving Government Regulations, United States (March 1978) available at: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=30539>

⁷² Exec Order 12, 291, 46 Fed Reg 13193 (1981), Plain Language around the World, available at: <http://www.federationpress.com.au/PDFs/AspreyCh4Exp.pdf>

фінансування для цілковитої незалежності. У 1983 служба опублікувала звіт «Дрібний шрифт»: про юридичну мову (що звучить офіційно, але спантеличує), якою пишуть контракти. У звіті було наведено кілька прикладів того, як контракт можна переписати простою англійською мовою. Рух отримав масове визнання, коли в 1999 році лорд-канцлер Палати Лордів наказав реформувати правову систему, а також поступово позбутися латинської мови і професійного юридичного жаргону у цивільних судах Англії⁷³.

Протягом 1980-х років відбувся певний прогрес у юридичній письмовій мові, і багато хто визнав його важливість, як це очевидно з праць Ріда Дікерсона, зокрема його праці «Основи юридичного письма», в якій автор описує принципи форми, стилю, простоти та стислості необхідні для доброго складання документу⁷⁴.

Мабуть для того, щоб заохотити державних службовців писати просто, свого часу віце-президент США Альберт Гор додав трохи гумору до руху та створив щомісячну премію «Ніяких премій за нісенітницю (No Gobbledygook Awards)».

Одна з найважливіших подій за час руху за вживання простої англійської мови відбулася в США, коли пан президент Барак Обама підписав «Закон про просте написання 2010 року»/the 'Plain Writing Act of 2010', федеральний закон, який передбачає використання простої письмової мови федеральними органами.

Цей Закон (The Plain Writing Act of 2010) також вимагає від федеральних органів використовувати просту мову під час спілкування з громадськістю. Проста мова – це чітка мова спілкування, яку громадськість може легко зрозуміти та використати. Департамент зобов'язується спілкуватися з громадськістю простою мовою. Загалом почали пропагувати зрозумілу мову, заохочувати вдосконалення та визнавати зусилля що докладаються. У березні 2023 року було запропоновано розширити Закон про просте письмо 2010 року під назвою Закон про чіткий і лаконічний зміст 2023 року (the Clear and Concise Content Act of 2023). Сьогодні в США налічується понад 775 законів про просту мову. Глобальний рух за просту мову також набирає обертів: у 2023 році прийняті або запропоновані закони в Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Південній Африці та за її межами, а у 2023 році мав з'явитися новий міжнародний стандарт.

Британський уряд у 1999 році запровадив реформу, проведену головним суддею Англії та Уельсу лордом Вулфом (Lord Woolf) що

⁷³ Timeline of Plain English Campaign. available at: <http://www.plainenglish.co.uk/aboutus/history/timeline.html>

⁷⁴ Dickerson, R. The Fundamentals of Legal Drafting. Little, Brown & Co. 2nd Edition. 1986. P. 5.

стосувалась нових норм цивільного процесу, і яка скасувала деякі усталені юридичні терміни замінивши їх сучасними еквівалентами. Повістка до суду *subpoena* тепер відома як виклик свідка *witness summons*; слухання в закритому режимі *in camera hearing* тепер є закритим слуханням *private hearing*; виконавчий лист а *writ* тепер відомий як форма позовної заяви а *claim form*; заявник, позивач *plaintiff* тепер відомий як позивач *claimant*.

Рух за просту англійську наголошував зокрема, що пасивний стан має бути замінений активним. Наприклад, Руперт Хей наводить приклад оголошення: *A meeting is to be called*/Збори мають бути скликані. Щоб уникнути будь-якої плутанини, пан Хей пропонує замінити таке твердження більш простим і прямим: *John Smith will call the meeting* /Джон Сміт скликає збори. Р. Хей також стверджує, що активний стан набагато краще передає повідомлення і, безсумнівно, легше сприймається аудиторією⁷⁵.

Іноді намагаються довести, що судді віддають перевагу традиційному стилю юридичного письма. Цей аргумент здається малопереконливим. Навпаки, можна навести факти того, що судді насправді вважають за краще, щоб документи були написані простою мовою. Опитування американських суддів показали, що, маючи такий вибір, понад 80 відсотків воліли б бачити позови написані простою мовою, а не в традиційній формі⁷⁶.

Інші докази також є суттєвими, і вони ґрунтуються на досвіді юридичних фірм та суддів. Протягом останніх трьох десятиліть було проведено низку досліджень щодо ставлення практикуючих адвокатів та суддів до простої мови. Переважна більшість відгукнулася щодо змін позитивно⁷⁷.

Безумовно, останніми роками не тільки американські, австралійські, англійські, але й судді з інших країн продемонстрували дедалі більшу готовність засуджувати з лави суддів постанови, законопроекти, інші офіційні документи, які є заплутаними та незрозумілими.

На підтвердження викладеного вище наведемо фрагменти з Інтерв'ю з суддею Майклом Кірбі, членом Високого суду Австралії, проведене Кетрін О'Браєн, тодішню студенткою юридичного факультету Сіднейського університету, в 2006 році щодо ставлення суддів до простої мови права.

⁷⁵ Haigh, R. *Legal English*. Taylor and Francis, 2018. P. 37. DOI <https://doi.org/10.4324/9781315149127>

⁷⁶ Harrington, S. and Kimble, J. *Survey: Plain English Wins Every Which Way*. Michigan Bar Journal. 1987. Vol. № 66. P. 1024–1026.

⁷⁷ O'Brien, K. *Judicial Attitudes to Plain Language and the Law*. Australian Bar Review. 2009. Vol. 32, No. 2. P. 204.

Як пан суддя зазначив у своєму огляді, є кілька простих правил, які ви можете взяти на озброєння, які допоможуть вам говорити та писати більш чітко англійською мовою. Короткі речення; більш пряме вираження; уникнення кліше. Пасивний стан – найстрашніший ворог чіткого вираження ідей, і я намагаюся цього уникати. Письмо має бути ближче до того, як ми говоримо – ці та інші прості правила є спорами, за допомогою яких юристи можуть зробити юридичне вираження сенсів більш зрозумілим і простим.

Віддайте перевагу англосаксонському слову перед французьким, і у вас є ще одне правило для простішого вираження, тому що англійська мова в наших генах, наша основна, рідна мова.

Я повинен мати чітке уявлення про факти; чітке формулювання застосовного законодавства; чітке пояснення проблем, що виникають; і я відчуваю обов'язок пояснити, визнати і відповісти на основні аргументи сторін. Я роблю це з почуття природної справедливості, щоб було зрозуміло, що я розглянув, обміркував і дійшов висновку щодо основних аргументів.

Досвідчені адвокати вміють добре спілкуватися усно. Нам потрібно змусити їх писати так, як говорять найкращі з них. Письмові заяви, як правило, більш щільні та ґрунтовні. Юристи повинні покласти і перечитати, вивчити документ, ретельно обмислити те, що вони написали. Таким чином, це зробить письмові подання більш точними та краще продуманими.

Я вважаю, що важливо, щоб суддя говорив те, що він або вона думає, а не те, що інші судді чи автори раніше писали про проблеми, які ніколи не можуть бути такими як проблема, що зараз постає перед судом, де виноситься рішення.

Мої думки завжди там, з простими громадянами. Тому я вважаю своїм обов'язком все пояснити пересічним громадянам і, наскільки це можливо, говорити їхньою мовою. Це могутнє джерело для простої мови. [see Interview of Justice Michael Kirby, High Court of Australia by Kathryn O'Brien, Law student at the University of Sydney. Wednesday, 1 November 2006. JUDICIAL ATTITUDES TO PLAIN LANGUAGE AND THE LAW. Research project supervised by Professor Peter Butt]

Джеральд Лебовіц – суддя цивільного суду Нью-Йорка, професор школи права університету Сент-Джонса, також є прихильником застосування простої англійської мови в судовому процесі. Назва його статті містить слова «остерігайтеся/уникайте юридичної англійської» що натякає на біблейський вислів *eschew evil and do good*/уникайте зла та робіть добро. Схоже що пан суддя має почуття гумору, бо однією із тез його статті є фраза «Кинути юридичну мову важче, ніж кинути курити». Проста англійська мова, особливо правнича, вимагає від того,

хто пише, прочитати кожне речення і запитати себе: Чи не буде неправильно зрозуміло? Це найзрозуміліший, найефективніший спосіб його написання? Чи потрібне це чи інше слово? Ці питання вимагають зосередженості на тексті повідомлення, поваги до аудиторії та наміру бути послідовними. Хороші автори-юристи пишуть документ таким чином, щоб він найкращим чином служив читачеві. Вони передають ідеї з максимальною ясністю⁷⁸.

Щодо адвокатів, вони несуть відповідальність за надання консультацій своїм клієнтам у найзрозуміліший і найповніший спосіб, а перед судом – за те, щоб лаконічно, стисло, ясно, точно, без повторювань ставити правильні питання і, за потреби, відповідати на них⁷⁹.

У звіті комісії з правової реформи штату Вікторія в Австралії 1987 року її члени зазначили, що рух за «просту англійську» вимагає, щоб закони завжди складалися таким чином, щоб зробити їх зрозумілими пересічному громадянину. Однак для цього потрібно докласти всіх зусиль, щоб зробити їх доступними для якомога ширшої аудиторії. «Юридична мова часто є складною для читання навіть юристами, залишимо осторонь непрофесіоналів. Скільки разів юристи ловлять себе на тому, що читають і перечитують документ, закон, судові рішення, не розуміючи, що написано. Іноді люди звинувачують у цьому свої навички читача, коли насправді винен той хто писав»⁸⁰.

На нашу думку, неможна виправдовувати недоробки у письмовому мовленні та структури, які різко скорочують коло осіб, здатних розуміти той чи інший офіційний документ. «Багато юридичних документів складаються таким чином, що не тільки люди, яких вони стосуються, але також судді і кваліфіковані юристи відчують надзвичайні труднощі в їх осмисленні. У такому випадку проблема виникає не в необізнаності з предметом спору, а в недостатніх спеціальних знаннях. Це відбувається через мову і структуру документа»⁸¹. «Юридична мова залишається значною мірою незрозумілою для більшості членів громади. Це навіть створює проблеми для представників юридичної професії. У деяких випадках неясність може виникати через складність закону і його предмета. В інших випадках, однак, це пов'язано зі складністю мови, якою формулюється закон. Деякі юристи не приділяють достатньої уваги чіткому спілкуванню зі своєю аудиторією. Листи, приватні юридичні

⁷⁸ Lebovits, G. Plain English: Eschew Legalese. New York State Bar Association. 2008. Vol. 80, № 9. P.58.

⁷⁹ Coshott, D. Living in the Past: The Critics of Plain English. European Journal of Law Reform. 2014. №16. P.547.

⁸⁰ Asprey, Michèle M. Plain Language for Lawyers. Sydney: Federation Press, 2010. P. 10.

⁸¹ Law Reform Commission of Victoria. Plain English and the Law. Melbourne. Report No. 9, June 1987. P. 57.

документи та саме законодавство все ще складаються у стилі, який створює непотрібні бар'єри для розуміння»⁸². Таким чином, ми розуміємо, що законодавство слід удосконалювати в надії зробити документ зрозумілим не тільки для пересічного громадянина, а для того, щоб зробити його одразу зрозумілим безпосередньо для якомога більшої кількості тих, хто має пряме відношення до відповідної діяльності. Між цитованими документами різниця у тридцять років, але удосконалення мови права та закону ще не завершено.

Рух за просту англійську мову триває протягом багатьох років і призвів до певних змін у розвитку сучасної законотворчості. У сучасному юридичному написанні текстів документів вже використовується більш зрозуміла англійська мова з влучними, чіткими реченнями. Однак деякі латинські та французькі терміни та професійний жаргон все ще збереглися, оскільки вони використовуються в англійській юридичній професії протягом декількох століть.

Стисло підсумуємо якими є основні переваги використання простої англійської мови права. Ґрунтуючись як на власних роздумах, так і на думках багатьох інших дослідників, вони полягають у наступному: а) по-перше, це економія витрат, збереження коштів – вживання простої англійської мови зекономить витрати для клієнтів, оскільки все буде легше та швидше зрозуміти, обмежуючи кількість часу та коштів, які потрібно витратити на форму, бланк або документ⁸³; б) по-друге, зменшиться кількість судових позовів та розглядів справ – якщо люди чітко розуміють, які саме юридичні зобов'язання вони беруть на себе, з більшою ймовірністю вони їх виконають; вживання простої англійської мови скоротить кількість непорозумінь та спричинені ними позови та судові процеси; в) по-третє, це сприятиме покращенню репутації професії та прозорості: більш чітке написання/пояснення ставить усі сторони в однакові умови, на тотожний рівень розуміння та встановлює прихильність, гарні відносини між клієнтом й адвокатом, або замовником та власником бізнесу – якщо громадяни можуть прочитати і зрозуміти, що написано у контракті/договорі вони певні, що іншій стороні нема чого приховувати, тому їх відносини покращуються.

ВИСНОВКИ

Перед усім дозволю собі нагадати, що подальше існування вільного і демократичного суспільства залежить від визнання концепції, згідно з якою справедливість ґрунтується на верховенстві права, що в свою

⁸² Victorian Law Reform Commission. Plain English and the Law: The 1987 Report Republished with a New Preface/Victorian Law Reform Commission. 2017. 132 p. P. 8.

⁸³ Yeo H.Y. Modernising Legal Language in Singapore. The Singapore Law Gazette. 2000. P. 30–31.

чергу ґрунтується на повазі до гідності особистості та її здатності через розум до освіченого самоврядування. Право робить справедливість можливою, бо лише завдяки верховенству права гідність особистості здобуває повагу та захист. Без нього права особистості стають суб'єктами необмеженої влади; руйнується повага до закону, якщо унеможливується використання права людини на раціональне розуміння законів, які керують її життям; в нашому випадку, коли тлумачення будь-яких юридичних документів доступно лише опосередковано, за допомогою адвокатів.

Тому, на мою думку, переваги застосування простої юридичної мови значно перевершують будь-які труднощі, що лежать на шляху прийняття рішень щодо її застосування на законодавчому рівні. Неминуче, з часом, проста англійська мова стане нормою у юридичній практиці. Тиск буде занадто серйозним, щоб чинити опір, але на зміни потрібно багато часу. Прихильники традиційної юридичної мови певний час ще будуть пручатися. Вони доводять що від прецедентів не слід відходити, хоча насправді це можливо робити тоді, коли правнича термінологія може бути передана більш простими словами.

Не варто заперечувати той факт, що у самому праві та законах використовується багато спеціальних термінів та професійних понять, які не можуть бути легко викладені простою англійською мовою. Тому текст документу не можна складати виключно простою англійською мовою, доки ми не впевнимся, що сенс документу не змінився, бо «слова загального вжитку часто мають відкриту структуру, побудову і це може призвести до двозначності та невизначеності»⁸⁴.

Попри все, судді надають перевагу ясності, стислості, зрозумілості та точності, як зазначено у прикладах описаних у статті раніше. Крім того, там, де значення слів в статутах є чіткими та недвозначними, тлумачення суду є буквальним, вони дотримуються «літери закону». Сучасний суддя надавав би юридичним висловам їх просте, звичайне і природне значення, якщо прямо у законі не виявлено протилежного. Можна стверджувати, що самі судді загалом віддають перевагу використанню простої англійської мови, і мусять відступати від такого підходу лише тоді, коли слово-термін має суто юридичне значення, яке відрізняється від його звичайного значення.

Завжди слід враховувати, що справжня аудиторія законів, статутів, заяв, позовів тощо не є адвокатами чи суддями, а звичайними людьми з вулиці, на кого закон впливає в їх повсякденному житті. Тому існує достатньо причин, чому слід підтримувати використання звичайної,

⁸⁴ Yeo H. Y. Plain English for Lawyers. Singapore Academy of Law Journal. 1996. Vol. 8. P. 303.

стандартної англійської мови. Основна з них полягає в тому, що закон створений для людини, а не навпаки.

Разом з тим, не можна заперечувати, що існує перевірена часом мова права, що формулює ідеї більш точно, хоча і не так стисло, як звичайна проста англійська мова. Тому зміни не повинні вноситися заради них самих, слід уникати надмірного спрощення. Існують юридичні терміни, які обов'язково мають залишитися в юридичному дискурсі. У випадку, якщо певній стороні судового процесу, підсудному або клієнту, важко зрозуміти професійну термінологію, їм повинні бути надані роз'яснення простою англійською мовою працівниками установи. Це може зрівноважити юридичну англійську та звичайну, стандартну англійську мову, допомогти дотримуватися балансу у їх використанні. Пошуки простоти, ясності та лаконічності у дедалі складнішому світі вимагають значних зусиль та рішучості, і, на жаль, не завжди можуть бути здійсненими, незважаючи на найкращі наміри.

Згодом мова права перестане існувати в традиційній формі під вагою реальної дійсності, оскільки має певні вади і є недосконалою, але сучасна стандартна англійська мова цілком прийнятна для правомірних, усталених цілей закону та права. Видатний філософ Людвіг Вітгенштайн написав колись про мову: «Все, що можна висловити словами, можна висловити ясно». Доречним буде додати, що це стосується і мови права.

АНОТАЦІЯ

Проста англійська мова повинна якомога швидше замінити юридичну мову в формах заяв, бланків позовів, інших подібних документах що заповнюються пересічними громадянами. Вона також згодом має замінити спеціальну мову права в законодавчих актах, законах, статутах і будь-яких інших юридичних документах, з якими повсякдень стикаються широкі верстви населення. Однак, що стосується спілкування між представниками юридичної професії, то дослідники проблеми, так само як і практикуючі юристи вважають, що певною мірою юридична мова повинна бути збережена для висловлення суто юридичних доказів, аргументів, міркувань, думок, посилань на попередні справи тощо. Щодо переходу на звичайну стандартну англійську мову, то можна порадижити використання зрозумілої простої лексики; усунення довгих, надто складних речень; використання дійсного стану дієслів на противагу пасивному стану; також видалення всіх зайвих виразів латиною, інших застарілих фраз, якщо це не впливає на сутність справи; уникнення повернень до вищевикладеного матеріалу або зайвих перестановок частин тексту; надання переваги використанню стверджувальних речень на відміну

від заперечних; текст документу має бути добре структурованим, написаним послідовно й обґрунтовано, уникаючи зайвих деталей.

Досягнення рівноваги між офіційною юридичною мовою та простотою стандартною англійською мовою є зовсім не простим питанням. Версія документа простою мовою повинна відображати всі юридичні деталі. Просто замінювати старе словосполучення новим, не врахувавши достеменно юридичне значення заміни, так само небезпечно, як і використовувати застаріле словосполучення без усвідомлення його значення. Справді, найскладніший аспект написання документів простою мовою – це знати, коли замінювати новим, а коли залишити, зберегти старе. Деякі сталі юридичні терміни дуже важко перекласти простою зрозумілою мовою, тому для цього знадобляться додаткові дослідження.

Література

1. Варешкіна Н., Ковбасюк С. Подолання труднощів в опануванні юридичної англійської мови. Наук. зб. «Актуальні питання гуманітарних наук»: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2024. Вип. № 71. Т. 1. С. 281–288. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-1-42>
2. Лазарєв В. В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 194–197. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.28>
3. Asprey, Michèle M. Plain Language for Lawyers. Sydney: Federation Press, 2010. 356 p.
4. Baker, John Hamilton. An Introduction to English Legal History. 3d ed. London: Butterworths, 1990. 330 p.
5. Bentham, Jeremy. (1776) A Fragment on Government. J.H. Burns and H.L.A.Hart (eds.). London: Athlone Press, 1977. 576 p.
6. Berndt, Rolf. History of the English Language. 3d edition. Leipzig : VEB Verlag Encyklopädie, 1989. 240 p.
7. Black's Law Dictionary, 8th edition (Standard Edition). 5426 p. COPY LINK: <https://pdf.bookcenterapp.com/yumpu/0314151990>
8. Butt, Peter. Lealese versus plain language. *Amiens Curiae*. 2001. Issue 35. P. 28–32.
9. Butt, Peter and Castle, Richard. Modern Legal Drafting. Cambridge University Press, 2001. 181 p.
10. Butt, Peter and Castle, Richard. Modern Legal Drafting: A Guide to Using Clearer Language. Cambridge University Press. 2nd ed. 2006. 277 p.
11. Cao, Deborah. Translating Law. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters. 2007. 240 p.

12. Carter, J. Improving Government Regulations, United States (March 1978) available at: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=30539>
13. Chomsky, Noam. Aspect of the Theory of Syntax. Massachusetts Institute of Technology Press. Cambridge, Massachusetts. 1965. 261 p.
14. Coshott, Derwent. Living in the Past: The Critics of Plain English. *European Journal of Law Reform*. 2014. №16. Pp.541-552.
15. di Carlo, Giuseppina Scotto. Diachronic and Synchronic Aspects of Legal English: Past, Present, and Possible Future of Legal English. Cambridge Scholars Publishing, 2015. 160 p.
16. Dickerson, Reed. The Fundamentals of Legal Drafting. Little, Brown & Co. 2nd Edition. 1986. 393 p.
17. Durant, Alan and Leung, Janny. Language and Law: a resource book for students. London: Taylor and Francis, 2016. 258 p.
18. Eagleson, Robert D. Efficiency in Legal Drafting. *Essays on Legislative Drafting in Honour of JQ Ewens*, St L Kelly ed. Adelaide University Press, 1990. P. 25–26.
19. Eagleson, Robert Donn. Writing in Plain English. Australian Government Publishing Service. 1991. 1997 reprint. 122 p.
20. Emerson, Ralf Waldo. The Major Prose. Edited by Ronald A. Bosco and Joel Myerson. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. London, England. 2015. 578 p. (Lecture “England” P. 292-312).
21. Encyclopedia Virginia. 50 years Virginia Humanities. Entry “Thomas Jefferson and the Practice of Law”. Contributor: David T. Konig.
22. Endicott, Timothy. Law and Language. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.) URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/law-language>
23. Endicott, Timothy. How to Speak the Truth. *American Journal of Jurisprudence*. 2002. № 46. Pp. 229–248.
24. Endicott, Timothy, 2005, “The Value of Vagueness,” in Vijay K. Bhatia, Jan Engberg, Maurizio Gotti and Dorothee Heller (eds.). *Vagueness in Normative Texts*. Bern: Peter Lang. Chapter 1. Pp. 27–48.
25. Felsenfeld, Carl. Plain English Movement, The Plain English Movement: Panel Discussion 409 (Fordham Law School FLASH: The Fordham Law Archive of Scholarship and History, 1981) available at: https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1475&context=faculty_scholarship
26. Folarin Philip, Sobola Eniayo. Language of law: Imperative for linguistic simplicity. *Journal of Research Findings / Revue des Résultats de Recherche*. 2019. Vol.2, N°2. P. 268–285.
27. Garner, Bryan A. Garner’s Modern English Usage. 4th ed. 2016. 1121 p.

28. Haigh, Rupert. The Origins of Legal English. 2011. <http://forum-legal.blogspot.com/2011/01/origins-of-legal-english.html>
29. Haigh, Rupert. Legal English. Taylor and Francis. 2018. 384 p. DOI <https://doi.org/10.4324/9781315149127>
30. Harrington, Steve & Kimble, Joseph. Survey: Plain English Wins Every Which Way. *Michigan Bar Journal*. 1987. Vol. № 66. Pp. 1024–1026.
31. Heffer, Chris. The language and communication of jury instruction. In J. Gibbons & M. T. Turell (Eds.). *Dimensions of forensic linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 2008. P. 47–65. <https://doi.org/10.1075/aals.5.05hef>
32. Henry, Robert H. Introduction: The Life and Legacy of Bernard Schwartz. *Tulsa Law Journal*. Vol. 34 P. 651. 1999. Available at: <https://digitalcommons.law.utulsa.edu/tlr/vol34/iss4/1>
33. Hwang, Michael. Plain English in Commercial Contracts. *Malaya Law Review*. 1990. Vol.32. P. 296–310. available at <https://www.jstor.org/stable/24865633>
34. Jefferson, Thomas. Letter to Joseph C. Cabell. September 9, 1817. Reprinted in A. Bergh (ed.) 17 writings by Thomas Jefferson. 1907.
35. Jackson, Jane. Sociolinguistic Approach to Communication. The International Encyclopedia of Intercultural Communication. Core Theories, Issues, and Concepts. 2017. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0068>
36. Kibbee, Douglas A. For to Speke Frenche Trewely: The French Language in England, 1000–1600: Its Status, Description and Instruction. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 1991. 267 p.
37. Kimble, Joseph. The many misuses of *Shall*. *The Scribes Journal of Legal Writing*. 1992. Pp. 61–77.
38. Kimble, Joseph. Redrafting All the Federal Court Rules: a 30-year Odyssey. Published by the Bolch Judicial Institute at Duke Law. Reprinted. 2024 Duke University School of Law. Judicature. Vol. 107. № 3. Pp. 25–35.
39. Law Reform Commission of Victoria. Plain English and the Law. Melbourne. Report No. 9, June 1987.
40. Lebovits, Gerald. Plain English: Eschew Legalese. *New York State Bar Association*. 2008. Vol. 80, № 9. Pp. 58–61.
41. McGinnis J. O., Rappaport M. B. The Constitution and the Language of the Law. *William & Mary Law Review*. 2018. Vol. 59. P. 1321–1411. available at <http://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3743&context=wmlr>
42. Mellinkoff, David. The Language of the Law. Boston, Toronto: Little, Brown and Company, 1963. 526 p.

43. Mooney, Annabelle. *Language and Law*. New York: Palgrave Macmillan, 2014. 224 p.
44. O'Brien, Kathryn. Judicial Attitudes to Plain Language and the Law. *Australian Bar Review*. 2009. Vol. 32, No. 2.
45. Oxford Handbook on Language and Law. Solan, Lawrence and Tiersma, Peter eds. *The Origins of Legal Language*. Loyola Law School, Los Angeles. Legal Studies Paper. № 2010-45. (Electronic copy) available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1695226
46. Patrick, Glenn H. *Legal Traditions of the world*. Fourth Edition. Oxford University Press. 2010. 418 p.
47. Plain Language around the World, available at: <http://www.federationpress.com.au/PDFs/AspreyCh4Exp.pdf>
48. Tiersma, Peter. 2008. The nature of legal language. In John Gibbons and Maria Teresa Turell (eds). *Dimensions of forensic linguistics*. AILA Applied Linguistics Series 5. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. Pp. 7–26.
49. Tiersma, Peter. The Nature of Legal Language, <http://grammar.ucsd.edu/courses/lign105/student-court-cases/Tiersma.pdf>
50. Tiersma, Peter. What is Language and Law? And does anyone care? *Law and language: Theory and society*. Frances Olsen, Alexander Lorz and Dieter Stein (eds). Los Angeles. Loyola Law School. *Legal Studies Paper* No. 2009–11. Available at SSRN https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1352075
51. Tiersma, Peter. *The Origins of Legal Language* (2010) Loyola Law School Legal Studies Paper No. 2010-45, available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=%201695226
52. Tiersma, Peter. “Some Myths About Legal Language” (2015) Loyola Law School. Legal Studies Paper No. 2005-26, available at <http://ssrn.com/abstract=845928>
53. Timeline of Plain English Campaign, available at: <http://www.plainenglish.co.uk/aboutus/history/timeline.html>
54. Trosborg, Anna. *Text Typology and Translation*. John Benjamins Publishing, 1997. 345 p.
55. Schneiderova, Anna. Historical Background to English Legal Language. *Journal of Modern Science*. 2018. Tom 2/37. P. 117–128. DOI: 10.13166/JMS/92522
56. Shiflett, Marcela. Development of Legal English. *Journal of Novel Research in Education and Learning*. 2017. Vol. 4, Issue 2. P. 108–109. <https://www.studocu.com/row/document/university-of-sindh/legal-english/development-of-legal-english-967/84363961>
57. Siebert, Roger, senior editor of Texas Bar Books and Attorney Goddard, Nicholas J. Texas Bar Practice Blog. Grammar Tip for Legal

Writing: Avoiding Legalese. March 18, 2024. <https://blog.texasbarpractice.com>

58. Smith, Olivia K. H. The beyond a reasonable doubt standard of proof: juror understanding and reform. 2022. Vol. 26, Issue 4. Published online July 25, 2022. <https://doi.org/10.1177/13657127221114498>

59. Victorian Law Reform Commission. Plain English and the Law: The 1987 Report Republished with a New Preface/Victorian Law Reform Commission. 2017. 132 p.

60. Wardhaugh, Ronald and Fuller, Janet M. An Introduction to Sociolinguistics. 7th Edition. John Wiley and Sons. 2021. 480 p. https://ia802302.us.archive.org/32/items/sociolinguistics_202107/An%20introduction%20to%20sociolinguistics-R%2C%20Wardhaugh-%20J.%20Fuller.pdf

61. Williams, Christopher. Legal English and plain language: An introduction. *ESP across Cultures*, 2004. 1(1). P. 111–124. available at http://fac.ksu.edu.sa/sites/default/files/williams_2004_legal_english_and_plain_language-libre_0.pdf

62. Yeo, HweeYing. Plain English for Lawyers. *Singapore Academy of Law Journal*. 1996. Vol. 8. Pp. 303–322.

63. Yeo, HweeYing. Modernising Legal Language in Singapore. *The Singapore Law Gazette*. 2000. Pp. 30–31.

64. Dictionary of Law. Edited by Julian Webb. Oxford University Press. 2012. 624 p.

65. Longman Dictionary of Contemporary English. 3rd ed. London: Longman Corpus Network, 2000. 1668 p.

Information about the author:

Varieshkina Nataliia Volodymyrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

National University “Odesa Law Academy”

23, Fontanska doroha street, Odesa, 65009, Ukraine